

ADATOK SZABADSZÁLLÁS GAZDÁLKODÁSÁHOZ

BELLON TIBOR

Szabadszállás az eddig megrajzolt magyar néprajzi térképen nem foglal el jelentős helyet. A Kiskunság egyik szabadalmas mezővárosa, később községe lévén élete belesimult ennek a tájnak a mindennapjaiba. Történeti feljegyzések ritkán szólnak róla. A táj nyugati oldalán, a dunai ártér és a homokhátság peremén találjuk. A kettőt a községtől keletre húzódó csatorna választja el, meglehetősen éles határvonalat képezve.

A határhasználat alakulása

A történeti adatok bizonyossága szerint Szabadszállás határának változása közel két évszázadon át eléggé jól nyomkövethető. Az 1745-ös redempciókor megváltott határ stabilizálta a korábbi állapotokat, és közel másfélszáz éven keresztül változatlan körülményeket teremtett a gazdálkodás hagyományos formáinak a kiteljesedéséhez. A redempció után kiosztott *Fekete*, ahol tanyák épültek és szántóföldi termelés folyt, valamint a legelőként hasznosított puszták: *Jakabszállás*, *Balázs* és *Arany-egyháza* teremtették meg a település mezővárosi fejlődését, amelyik mögött a jászkun kiváltságok jogrendje is örködött. A kiváltságok biztosította önállóság és a pusztákon folyó árutermelő állattartás gazdaságilag is lehetővé tette a mezővárosi státus megtartását.

Maga a határkép az irodalom és az emlékezet segítségével változó alakjában jelenik meg. Nemcsak arra gondolunk, hogy a homok meghódításával addig soha nem tapasztalt tájátalakító munkát végeztek, de arra is, hogy a vizeket megzabolázták, és mindenütt szántóföldi kultúrát teremtettek.

A levéltári forrásokat nem tekintve a legkorábbi feljegyzések a 18. század első feléből származnak Bél Mátyástól, a kor kitűnő leírójától aki elsőként vállalkozott arra, hogy feltárja a Kárpát-medence települési, gazdasági, néptörténeti és nemzeti viszonyait. Latin nyelven írt hatalmas munkájának egy része van csak lefordítva. A Kiskunságról írottak két kitűnő szerző fordítása révén – Illyés Bálintnak és Szóts Rudolfnak a jóvoltából – megjelentek a Levéltári évkönyv első kötetében 1975-ben.

A Kiskunságról általánosságban írja, hogy „ezeknek a kiskunoknak a vidéke is sík és hegy nélküli. Néhány szétszórt kiemelkedéstől megszakított tengernek hinné az ember. Mindenesetre vannak elszórtan homokdombok és ritkásan homokbuckák, melyeket a szél púpozott fel, de ezek már nem olyan magasak, hogy a vidéket egyenetlenné tennék, csupán helyenként tarkítják. Közben elszórtan fák is nőnek ... Több helyen nádas mocsarak vannak, és részben a mélyedésekben visszamaradó esőkből,

részben pedig forrásokból táplálkoznak. A Dunához közelebb eső talaj jó és termékeny, de attól távolodva elporhanyósodik, majd szín homokba megy át.”¹

Máshol meg ez olvasható: „... saját földjeik hozama nem elég nekik és övéiknek, kibérelnek mások pusztáit, bevetik, vagy marhával népesítik be, és a maguk hiányait pótolják. Nem érik be csak a földműveléssel, hanem jóságkereskedelmet is folytatnak, és a sűrűn látogatott, híres vásárokon ilyen vagy olyan képességeikkel jobban boldogulnak.”² Szabadszállásról olvashatjuk, hogy „... ez is homokkal van borítva, és sűrűn láthatók homokdombok ... És amilyen sűrűn veszik körül apró puszták és kietlen földek, ugyanolyan sokat tud elérni a földművelés és állattenyésztés bevezetésének bőséges lehetőségével.”³ Megtudjuk még, hogy „... homokos, legnagyobb részt terméketlen síksága van, mely a sors sok forgandóságának volt kitéve.”⁴

„Földművelésből élnek, nem fényűzően, hanem szerényen, már ahogy a föld és a nehéz idők megengedik ... ők is falvaktól távolosó magányos helyen laknak ... Birtokolt földjeiket, amelyek helyenként hatalmas homokdombokba mennek át, csak itt-ott szántják fel és vetik be, ahol kedvezőbb fekvésűek. Ezeket azonban hat ökörrrel, kétszeri szántással kell megforgatni és megművelni. Szőlőt szintén ültettek azon a részen, mely keletre néz: közepes minőségű boruk vörös. A szőlőskerteken kívül egyetlen fa sem látható, erről az egész vidékről hiányoznak az erdők.”⁵

Ezekkel cseng össze az az általános és lesújtó megállapítása is, hogy „A mezei pusztaságok és a szélesen elterülő táj egyaránt sík. Erdeje semmi sincs, hanem fű és alom szolgál tüzelésre. Itt-ott jelentéktelen bozótokat találunk, de kisebbeket annál, hogy tüzelésre és építkezésre alkalmas legyen.”⁶

Ezeket a sorokat Bél Mátyás az 1730-as években írta le, mikor a földesúri fennhatóság alatt, jobbágyi állapotban élő, panasszal teli Jászkunság népét ismerhette meg. Tanulságos a tanyák meglétére történő utalás – ha helyesen értelmezzük a „falvaktól távol eső magányos helyeken” lakás kitétel.

A következő szerzőnk a 18–19. század fordulóján írta le a Jászkunságot. Horváth Péter a jászkun jogok kitűnő ismerője elődje nyomdokain haladva Szabadszállásról szűkszavúan csak ennyit mond: „Kun-Szent-Miklós szomszédságában ... virágzó földjei vannak, egyik oldalról homokkal borított, nyárfaerdővel és tuskés borókéval van borítva, ugyanott szőlők is vannak, mindazonáltal vizektől szabdalt ... a földeket

¹ Bél Mátyás 1975. 14.

² uo. 24.

³ uo. 30.

⁴ uo. 38.

⁵ uo. 39.

⁶ uo. 31.

három fordulóban művelik.”⁷ Egy másik helyen Horváth Péternél azt olvassuk, hogy „... a telekföldek három calcatúrában műveltetnek, az egyikben búza, a másikkban tavaszi, a harmadik ugarnak hagyva, melyet szabadulástól a következő nyárig a barom jár, tapos, kövérit, írta benne a gyomot, melyben hiába vetne a gazda, ha vet, lejárja a jószág.”⁸ „A Felső Kiskunságban nem egységes a művelési rend: Kunszentmiklós és Szabadszállás éli a határait három fordulóban, míg Fülöpszállás kettőt, Lacháza egyet mondhat magáénak.”⁹

A múlt század közepén Fényes Elektől annyit olvashatunk, hogy Szabadszállás „Határának egy része homokos, hol jegenye és nyárfák vannak ültetve, szőlőskertje is van, de a melly sovány, ’s inkább gyümölcs kedvéért tartatik.”¹⁰ Tíz évvel később a Jászkunság kitűnő ismerője azt írja Szabadszállásról, hogy „Határ területe $1^{21}/_{32}$ négyszögmértföld, pusztáival, úgymint Jakabszállásnak $2/4$, Kis-Balázsnak fele és Aranyegyházával együtt 30000 hold.”¹¹

Baksay Sándor a múlt század végén a nagy elődök nyomdokain járva mutatta be a Jászkunságot. Azt írta területünkről, hogy „búzatermő szíkes fekete agyagját buckás homoklángok (nyár erdőkkel vagy kopaszán), szénatermő lapályok, szíkes tavak s rengeteg nádasok váltogatják.”¹² Ezt egy másik munkájában még azzal egészíti ki, hogy a képet „... kívül a várost övedző szélmalomok, a közelben levő takarmány- és muszály-kertek, a bánom-szőlők (megbánta, aki belekapott), azontúl a szőlő-högyek homokbirodalma.”¹³ Ez a kép azért is értékes, mert összevethetjük a múlt század elejével, amelyik a célja miatt is kissé sötétebb tónusokkal eseteli az állapotokat. Az 1825. augusztus 23-án Pozsonyba induló követek instancია szövegében az olvasható, hogy „Szabadszállás határában annyi a vak szíkes és homokos haszon vehetetlen rész, hogy azt az egész határ egy hatod részének könnyen fel lehet tenni, ami haszon vehető volna is gyakran esőzések s víz áradások nem csak a Tanyák közt levő kaszáló réteken, hanem sok helyeken a szántó földekben s vetésekben is nagy részt elboríttják s hasznavehetetlenné teszik.”¹⁴

A felsorolásunk végén az 1895-ös statisztikát idézzük, amelyik a következő számszerű adatokat tartalmazza: 1081 gazdája van, 12037 hold szántót művelnek, a kert 137 hold, a rét 4363 hold, szőlő 535 hold, legelő 18068 hold. Ez a nagy legelő az utolsó

⁷ P. Horváth 1801. 241.

⁸ Baksay Sándor nyomán idézi Illyés Bálint

⁹ Illyés Bálint 1975. 188.

¹⁰ Fényes Elek IV. 1851. 50.

¹¹ Fekete Lajos 1861. 174.

¹² Baksay Sándor 1891. 231–256.

¹³ Baksay Sándor 1982. 446.

¹⁴ Tóth Sándor–Kiss Géza 130.

teljes számbavétel, hiszen egy évvel később már Aranyegyházát felosztják, Balázson is egyéni használatba veszik a földeket. Megnőtt az erdő területe is 4663 holdra, amelyik minden bizonnyal a század második felének erdősítési munkálatainak az eredménye. A nádas a vizek lecsapolása következtében 156 holdra zsugorodott, a nem termő terület 944 hold, összesen Szabadszállás egész határa eszerint 40911 katasztrális hold volt a század végén.¹⁵

A Duna – Tisza közti homokhátság állapotrajzát Erdei Ferenc hatásos munkában vetítette elénk a két világháború közötti időszakról. Figyelmét elsősorban a nagyobb települések sajátosságai kötötték le, így a kisebb kunsági falvak és mezővárosok csupán sommás jellemzést kaptak.¹⁶

Für Lajos tájtörténeti tanulmánya¹⁷ sokkal árnyaltabban tárgyalja a térségben zajló gazdasági és társadalmi folyamatokat, a homok meghódítását, annak történeti alakulását. Az apróbb településekre – így Szabadszállásra – azonban csupán az általános folyamatok kapcsán gyaníthatjuk a párhuzamokat. Külön ezekkel nem foglalkozik a szerző.

Századunk gazdasági változásairól az Új magyar lexikon (1962) csak annyit jelez, hogy zöldség, szőlő- és gyümölcsstermesztése a jellemző. Míg azonban ide eljutott a hagyományos keretek között gazdálkodó mezőváros, nagy utat kellett bejárnia. Ez az út nagy általánosságban megegyezett az alföldi mezővárosok útjával, de különbözött is tőlük.

Erről a fél évszázados útról meglehetősen hézagosak az ismereteink, azonban így is tanulságos lesz nyomonkövetni, hiszen benne az ármentesítéseknek, a homokhátságnak a nagy természetátalakító munkáját kísérhetjük nyomon, azt a munkát, amelyik révén virágzó kertkultúra bontakozott ki a tájon.

Az eddigi képet tovább gazdagíthatjuk egy forrással, Pesty Frigyes helységnév-tárával. A helynév anyaghoz fűzött kiegészítő megjegyzések a tájátalakító gyakorlatot is tükrözik, jóllehet néhol érezzük a feleletet adók erőltetett elképzeléseinek a megnyilvánulását. Tudjuk, hogy a szabályozatlan Duna áradásai nemegyszer a város alá is beértek, elborítván a tanyák körül a határ nagyrészét. Az áradáskor hozott iszap gyakran megváltoztatta az addigi határ képét. Az 1835-ös áradásról feljegyezték, hogy pl. a Tekehalom környékének a szíkeseit a lerakódó hordalék teljesen eltüntette.¹⁸ Egy korabeli krónikás a szemtanú hitelességével írta le, hogy „... a kopolya kiszáradt fenekén, a szíkés agyagtalajon olyan széksót sepertek ez előtt, mely minden további műtétel nélkül a marháknak kedves tápul adatott. Az 1835. évben a Duna árja el

¹⁵ A Magyar Korona országainak Mezőgazdasági Statisticája 1897.

¹⁶ Erdei Ferenc é.n. 142.

¹⁷ Für Lajos 1983.

¹⁸ Pesty Frigyes 1978. 174.

borítván a kopolya medrét, a hátra hagyott iszap kiölte a széksót – különben a dülő is szántó- és kaszálóból áll.”¹⁹

Máshol ez olvasható: „községünkben a kaszálót a nép „széknek” nevezi, ettől nyerhette a nevét a Szántószék dülő. Ez a Szántószéke nevű dülő része a Büdösszéki dülőnek, melyben „selejtes kaszáló szék van, hol a szántó jószág szokott legelni.”²⁰

A Csordaállás dülőről megtudjuk, hogy „régebben tallószabadulás után a községi csorda járta és legelte ... most már szántó.” A további kiegészítés is néprajzi tanulságokat hordoz, miszerint „a halom lapályán volt régen egy nagy tölgy fa kávéskút, melyet a hagyomány a töröktől mondottnak állít. Ilyen kutak nyomai lephetők még a Bösztör halmi és a Kőhalmi dülőben is.”²¹

A levéltári források feltárásával minden bizonnyal sokkal árnyaltabb képet rajzolhatnánk a szabadszállási gazdálkodás 18–19. századi állapotáról. A rendelkezésünkre álló gyér irodalmi adatok alapján annyit tudunk, hogy a redempcióban 1745-ban Szabadszállás a saját határán kívül Kis-Balázs pusztá felé, és Jakabszállást váltotta meg. A saját határáért 12100 Ft-ot fizetett, Bösztörnek a feléért 3000 Ft-ot, Jakabszállásnak a feléért 4500 Ft-ot és Kis-Balázs feléért 200 Ft-ot, így összesen 21600 Ft-ot.²²

Hogy Kisbalázst mikortól tudja a magáénak Szabadszállás, nem tudjuk, de tény, hogy 1721-ben már bérlik a földesúrtól 40 rajnai forintért.²³ Ugyanakkor Jakabszállást még Kecskemét bérlí! Az összesített kimutatásokból kiderül, hogy 1727-ben és 1729-ben 40-40 Ft volt az árenda, de 1730-ban már 60 Ft-ot fizettek érte. Ekkor még Bösztört teljesen Kunszentmiklós, Jakabszállást pedig Kecskemét bérlí.²⁴

Tanulságos az, hogy az önmegváltásról, a redempcióról a mai emlékezet alig őrzött meg valamit, jöllehet szinte minden emberöltőre esett egy olyan változás, amelynek az alapját ez képezte. Törvényszerűnek kellene tehát tartanunk, hogy a redemptus tudatnak az ébrentartása még élénkebb kellene hogy legyen. Inkább arra gyanakszunk, hogy századunk nem kedvezett ezeknek a hagyományoknak az ápolására. Az előző nemzedékek még jobban számontartották szerzett jogaikat. Az egyik idős adatközlőtől az alábbiakat tudhatjuk meg: „Gyermekkoromban hallottam, hogy czecket a redenciós fődeket forintos fődeknek hitták. Ezek a feketei rísen vótak. Egy forintos föld vót 628 négyszögöl. Gyermekkoromban még így beszéltek az öregek, hogy vót 5 forintos, 10 forintos, 20 forintos földünk. Az azt jelentette, hogy valamikor a redempciókor anyyífr adták el ezt a földet. Nagyanyámtól, nagyapámtól hallottam, valamit

¹⁹ uo.

²⁰ uo. 175.

²¹ uo. 177.

²² Fekete Lajos 1861.

²³ Kiss József 1979. 237.

²⁴ Kiss József 1979. 238.

ezekrül a redempciós fődekrül, de hogy is vót, nem tudom. A száz forintos fődű gazda nagygazdának számított mán.”²⁵

Szabadszállás pusztáinak és határának homokhátsági oldala a legeltető állattartás céljait szolgálta. A szántóföldi művelést az összefoglaló néven Feketének mondott határrészen folytatták. Itt osztották a redempcióba fizetett összeg arányában örökös használatra a földeket, melyeken hamar megjelentek a tanyák. A szabadszállási ember szántóföldi művelésre csak ezt a határrészt tartotta alkalmasnak, a többit legelőnek.

Elegendő bizonyíték erre, hogy Aranyegyháza 1896-os kiosztása után egy évtizeddel már a környező uradalmakból, pusztákról beköltözők kezére került. A kiosztás viszont szigorúan a redempciós jogok alapján történt. Az egész határrészen alig maradt néhány szabadszállási gazda. Olcsó pénzen vesztegették el az értéktelennek ítélt homokot. A homokkal való küzdelmet egyedül a beköltözők folytatják, ők szelídítik meg a tájat, változtatják termővé a vidéket. Csak elvéve találunk olyan szabadszállási gazdát, aki részt vállal ebben a munkában. Az egyik adatközlő így emlékszik vissza: „Aranyegyházát 1896-ban osztották fel, mert azok vótak közös legelők. Jó vót szőlőnek, erdőnek, gyümölcsnek. A kiosztás úgy ment, hogy a nagyapának vót benne 75 hóggya, de hogy hun vót, azt nem tudta. Mikor kiosztották, kimutatták. Annyi *joga* vót. 10-15 zsák rozsot vetettünk mink ott. Kellott, hogy a birke alá legyen szalma. 70-80 kila ment egy zsákba, nagyjából egy kisholdba bele lehetett vetni. Akkor még nem vót divat a napraforgó. Rozsot, kukoricát a javába vetettünk. 12 hold erdőnk is vót, télen onnan hordtuk a fát. Legelőnek is maradt. Nagyobb rísze legelő vót. Az erdőt is lehetett járni, legeltetni, mert nagyok vótak a fák, nem tett kárt benne a jószág.”²⁶

A kiosztott aranyegyházi homokot a szabadszállási gazdák nem tartották értékesnek, azért olcsón elvesztegették. Tulajdonképpen ezzel elvesztették határuknak egy részét, jöllehet közigazgatásilag tovább is Szabadszálláshoz tartozott ez a terület is. Elsősorban a királyi uradalmak feltörekvő cselédei, pásztorai vásárolták meg ezeket a földeket. Embertelenül kíméletlen munkával teremtettek itt mezőgazdasági kultúrát. Tanulságos az, hogy a századfordulón lezajló népesség beköltözéssel újra hangot kapott a kun öntudat, melyet az elmúlt évtizedben folytatott embertani vizsgálat is táplált és összekapcsolt. Érdemes idézni erről egy véleményt:

„A homokon rozsot termeltek a legtöbbet. Majd oszt jöttek ezek a bevándorlók, a Pintérek, Murárok – ezek az uraságoknál gulyás embörök vótak. A falu eleinte nem fogadta be őket. Nem házasodtak össze szabadszállásiakkal. Kutya megycinek szolgáltatták őket a falusiak, lenfízték őket. Mert itten kunok laktak. Azok ilyen nyakas gyerekek vótak. Én is az vagyok. – Járt ide egy tanár, aki a kunokat kutatta. Bejárta az egész határt. Aranyegyházán három kun vót csak! A többi nem köllött. Kiállt a

²⁵ Füredi Imre (sz. 1896.)

²⁶ Adorján Imre (sz. 1898.)

piacra. Minden piacon itt vót. Kiállt, oszt akit látott, hogy alkalmas, azt behíta. Vót ott egy ház, ott kiváltott egy szobát. Ott lemérte pontosan a fülit, a homlokát, minden testrészit. Arrul megállapította, hogy ki a kun, ki nem. Vagy ki a keverík. Aki keverék vót, az nem köllött. Csak a valódi kun. Csinált egy albumot, le vagyunk benne fényképezve. Nagyon barácsságos embör vót! – Itt katolikus nem vót, csak ezek a bevándorlók. Ezek annyira mentek, hogy vöttek egy házat és csináltak imaházat. Sok incidens vót annakidején. Én legény vótam akkor.”²⁷

Szabadszállásról egyedül csak Balázs népesedett be, miután kiosztották a legelőt. Jakabszállás is elszakadt a településtől, Aranyegyházát – mint láttuk – szintén kívülről jött családok szállták meg. Sípos, Murár, Zrínyi, Pintér nevű családok voltak ezek, ma is itt élnek a leszármazottaik. A 10-20 hold földjükre tanyát vertek. Néhány év alatt tanyásodott ez a vidék, sűrű tanyarendszer alakult ki. A homokbuckák elhordásával, az erdők, borókások kiirtásával, a föld megforgatásával szőlőnek gyümölcsnek készítették elő a talajt. Kisebb gazdák is ültettek néhány hold erdőt. Az akácfa és a nyárfa egykettőre megnőtt, magától kezdett el *terülni*.

Szabadszállás határának legnagyobb változása a századforduló táján következett be. A legelők felosztásával Balázson és Aranyegyházán megszűnt a külterjes állattartás, mindkettő tanyás vidékké változott. 1920-ban Jakabszállástól is megváltak, helyette Adacson kaptak 2000 holdnyi legelőt. Ezzel a változással intenzívebb növénykultúrák nyertek polgárjogot, mindenekelől a szőlő és a gyümölcs.

Ahogy az irodalmi adatokból láthattuk, már korábban is volt szőlő a község mellett. A falu alatti Öregszőlőt 1896-ban 150 holddal nagyobbították az erdő alatti részen. Az emlékezet úgy tartja számon, hogy a jól művelt szőlők, gyümölcsösök annyi hasznot hoztak, hogy belőlük a földet lehetett gyarapítani. Az árutermelő állattartást az árutermelő szőlő és borkultúra kezdte felváltani. A községben megtelepedő zöldség- és gyümölcskereskedők továbbították a megtermelt árut. Kecskemétről is jártak ide fuvarosok felvásárolták a gyümölcsöt. A szőlőben telepedtek le, oda hordták az eladó gyümölcsöt. Ha megtelt a kocsi, indultak vele haza. Másnap vagy harmadnap megint megjelentek.

A szabadszállási gazdálkodásnak a termelészövetkezeti forma általánossá válásáig három szakaszát különböztethetjük meg. Az első a korábbi századok gyakorlatát követi, amikor is a külső pusztákkal és a Feketén folytatott földműveléssel létrejön egy árutermelő állattartásra alapozott termelési szerkezet.

A következő szakasz a múlt század utolsó évtizedével kezdődött. A legelők felszámolásával visszaszorult a külterjes állattartás, megkezdődött a tájtalakító tevékenység, ezzel együtt a termelés szerkezetének az átalakítása.

²⁷ Lipót Lajos (sz. 1912.)

A harmadik szakasz tulajdonképpen nem válik el élesen a másodiktól, mintegy az akkor megteremtett természetföldrajzi körülmények okszerű kihasználásáról van szó. A homok termelésbe történő bevonásával a tájra jellemző kertkultúra bontakozott ki, amelyik a visszafogottabb állattartással és gabona valamint kapás kultúrákkal egy új szerkezetű gazdálkodási rendet alakítottak ki.

Szabadszálláson századunkban általánosan jellemzőnek mondhatjuk a bérleti rendszert. Az egyházi földek mellett sok olyan gazda is így hasznosította a földjét, akinek nem volt családja, vagy annyira elöregedett, hogy már maga nem bírta a gazdálkodást. A haszonbérleti forma egy sajátos kapitalisztikus jellegű birtokhasználati forma kisparaszti megnyilvánulása. Megléte a hagyományos paraszti üzem működés-zavarait tükrözi, a tulajdonos számára alacsony szintű földjáradék mindenkori biztosításával a termelőerők fejlődésének szintentartását is alig teszi lehetővé. A másik oldalról, a bérlők oldaláról viszont a feltörekvésnek, az önálló egzisztencia teremtésének egyik legjárhatóbb útjává vált. A kevés földű, ám többre törekvő gazda a családi munkaerejét számbavéve több-kevesebb haszonbéres földet felvállalva kemény, sokszor önmagát és a családját sem kímélő munkával, lassú gyarapodással teremtett egzisztenciát, hogy aztán saját gazdaságát növelve teljesen a maga gazdája legyen. Ennek a felemelkedésnek számos példájával találkozunk Szabadszálláson, de a Kiskunság más településein is.

A bérleti szerződést általában három évre kötötték. Ha a gazda és a bérlő is meg volt elégedve egymással, akkor újabb három évre meghosszabbították a szerződést. Általában azt kötötték ki a bérleti szerződésben, hogy a tulajdonosnak terménnyel és élő állattal kell szolgálni. Lássunk néhány példát:

„Én vótam a legöregebb, megnősültem, közben az apám vött ki tanyásfődet 26 hold főddel. Megnősültem, akkor odamentem lakni. Én kivöttem egy 50 holdasat, odakötöttem, azon kezdtem gazdálkodni. Fizettem én az 50 holdtul 90 q búzát, 30 q árpát, 30 q csöves kukoricát, akkor adtam egy 120 kilós disznót, 60 darab baromfit, 500 tojást. Ez vót a bérleti díj.”²⁸

„Énnekem 73 hold földem vót, ehhez még bíreltem 70 holdat. Összesen 143 holdon gazdálkodtam. Az én földem az uszódi határban vót, Uszód, Tóth major. A szabadszállási határban bírtam 70 kataszteri hold földet a Feketén a Solti úton, a Kígyós mentén. Ez 18 aranykoronás, a legjobb fődek közül való vót.

Az apámnak csak 8 hód főgyge vót és tízen vótunk testvérek. Én vöttem ezt a 73 hód földet. Mikor megnősültem, az apám kivett nekem bírlatbe 20 kataszteri hód szántóföldet. Azt 6 évig használtam. Özvegy Varga Imrénétül vette ki az apám. Olyan 200 holdja vót összesen, de ebben a tanyában ahun én vótam, csak ez a 20 kataszteri

²⁸ uő.

hold szántója vót. Azt ítem 6 évig. Hat év után meg kivettem 70 kataszteri hód földet a Kígyós háton a Solti útban. Azt is hat évig béreltem, azután mögvöttem.”²⁹

A bérelt földeket kiki szabadon használhatta, bár néha a gazda kikötötte, hogy néhány hold ugart mindig hagyjon a bérlő. Ezt azonban jól bele lehetett illeszteni a vetésforgóba, jól szolgálta a legeltető állattartást is. A bérlők arra nagyon vigyáztak, hogy ugyanúgy gondozzák, trágyázzák, a bérelt földet is mint a magukét. Ezt a gazdasági érdekük mellett a közösség véleményének kényszerítő ereje is szolgálta. Itt is érvényesültek azok a törekvések, amelyek a megváltozott körülményekhez igyekeztek alkalmazkodni.

A két világháború között a bérleti díjak emelkedésével egyre nehezebbé vált a teher, egyre kevésbé volt jövedelmező vállalkozás. Az egyik adatközlő így mondta el: „Utólag mán olyan béreleteket kértek, hogy nem termett a föld annyit. A családunkban én vótam a legöregebb, megnősültem. Közben apám vött 26 hód tanyásföldet. Ennekem 14 hold felesfödem vót, utána kivettem egy 50 holdasat, azon kezdtem gazdálkodni.

Az 50 hold után fizettünk sok termínyt meg jószágot is adtunk. Sok vót, mert azután teher is vót. Magam mellé kellett állítani egy segítséget, egy legényembert, annak a bérít is fizetni kellett, kosztolni azt is meg magunkat is, meg a földbe a vetőmagot megszerezni, meg az adó is nagy vót. A föld egy ríse az Átokesatorna mellett vót. Az első évben elvött nekem 14 hold búzavetést a víz. Ez a Csintovában vót. Ottan termett 56 mázsa valahány kiló. Abból kiment a géprész meg az aratórész. A gazdasszonynak bevíttem 6 mázsát, a vetőmagnak, fejadagnak maradni köllött 25 mázsának. De vót ott liba jócskán, mög disznót hízlaltunk. Bevöttem azt a vízállást köles-sel, kukoricával. A kukorica későn ért be, mert ősszel megint fölvette a víz. Az utolját Karácsony előtt szedtük, mikor befagyott a víz, a jégen. De nem vót a kukoricának semmi baja. A köles is jól sikerült, lett vagy 40 mázsa. Mire decemberben beadtam a hízót a gazdasszonynak, akkora én kitisztáztam minden adósságom.”³⁰

A szülők leginkább csak akkor váltak meg a földjüktől, ha végképp nem bírtak dolgozni, vagy a halálukkal. Ezért is volt az eléggé gyakori, hogy még a jobbmódú fiúk is ha megnősültek, az egyéni gazdálkodásukat bérelt földön kezdték meg. A szülők munkaeszközökkel, állatokkal segítették a gazdaság megindítását. Kocsit, lovat, ökröt, ekét, boronát igyekezett adni a gazda a fiának, aki az apai földön szerzett termelési tapasztalatokat hasznosítva kezdte meg az egyéni életét. Tanulságos az, hogy az esetek nagyrésében az apák vesznek ki a fiuknak bérletet, mintegy garanciát vállalva a bérbeadónál is.

²⁹ Nagy László (sz. 1909.)

³⁰ Kovács Gábor

Állattartás

Szabadszállás feudális kori gazdálkodásában az állattartásnak – éppen árutermelő jellege miatt – döntő jelentősége volt. Mint mindenhol, ennek két formájával éltek: egyrészt a külső pusztákon legeltető állattartással, másrészt a községből naponta kijáró állatok legeltetésével. Azonban mind a belső, mind a pusztai legelők használati rendjét az 1745-ben megszerzett redempció alapján határozták meg. *Legelőjognak* mondták, melyet firól fira örökítettek. A legelőjoggal rendelkező ember *fűbérrrel* nem tartozott, csupán a pásztorbért kellett fizetnie. A legelőjog meghatározta, hogy kinek hány állatot lehet díjtalanul kihajtania. Századunkhoz közeledve ez a jog – úgy tűnik – függetlenedett a redempciós jogtól. Ideiglenesen vagy véglegesen bérbe lehetett adni, el lehetett idegeníteni. Többnyire azonban az volt a jellemző, hogy kevesen mondtak le véglegesen erről a jogukról, inkább a bérbeadási formát választották olyankor, ha valami oknál fogva a jószágállományuk ideiglenesen lecsökkent. Tanulságos, hogy 1920 után Adacsot e régi jog alapján vették használatba a szabadszállási gazdák.

A külterjes állattartás meglétére mind az emlékezet, mind az írott és történeti források egyaránt utalnak. Tálasi István kitűnő monográfiája³¹ ennek a pusztai tartásmódnak gazdag leírását adja. A külső legelők között is tartottak bizonyos használati megosztást a kiskunságiak. A nyaralóknak és a telelőknek a megléte egy, a korábbi századokban meglévő gyakorlatot őrzött meg. Takáts Sándor hívta fel a figyelmünket ennek a kétféle legelőnek a meglétére a török hódoltság korából.³²

Illyés Bálint levéltári forrásokban találta meg ennek az állattartási módnak az emlékét. Azt írja, hogy „a jegyzőkönyvek megemlékeznek a Kiskunság nyári és téli szállásáról. A nyaralón Szt. Györgytől Dömötörig legel az állat, ezután a szilaj jószágot átverik a téli legelőre, melyet nem kaszálnak, hogy megmaradjon az avarfű ... Szabadszállás telelője Kisbalázs pusztája volt. A nyaralót, telelőt egyaránt fölosztják „ménősjáráásra”, gulya-, tehén-, göböl-, bika-, és disznójáráásra, hogy egymás legelőjét ne pusztítsák, ne rongálják az állatok.”³³

A XVIII. századra kelve a Penz-féle összeírásban azt olvashatjuk, hogy Szabadszálláson van 35 ló, 14 csikó, 45 ökör, 71 tehén, 35 tinó, 101 üsző, 325 juh, 122 bárány, 43 sertés, 56 malac, 6 méhkas, őszibúza vetés 67, tavaszbuza 11, árpa 27, zab 12, köles 1, szőlő kapás 25, széna szekér 66.”³⁴ Az összeíró megjegyzi, hogy Bösztörön is kilenc szabadszállási embernek van vetése. Tehát ott is felfogtak a legelőből egy darabot és szántottak, vetettek.

³¹ Tálasi István 1936.

³² Takáts Sándor 1909.

³³ Illyés Bálint 1975. 111–112.

³⁴ Kiss József 1979. 215.

1713-ban, tehát a Rákóczi szabadságharc után újra induló élet első esztendejében az összeíró a következőket találja: 22 igásökör, 17 fejős tehén, 14 gulyabeli tehén, 15 igás ló, 128 juh, kecske és kos, 14 sertés, 10 kila búzavetés, 94 kila árpa- és kölesvetés, 2 kila zabvetés.³⁵ Az összeírásokból nyilvánvaló, hogy elsősorban az állattartás érdekei határozták meg a gazdálkodást, a földművelés érdekei alávett szerepűek voltak. Ez teljes mértékben egybevág az Alföld más tájainak a gyakorlatával a szakirodalom tanúsága szerint.

Századunkra ennek a nagyarányú állattartásnak az emléke is megfakult. A Jakabszállási pusztarész kiosztásával, Aranyegyháza feldarabolásával, Balázs tanyásodásával megszűnt az alapja a legeltető állattartásnak, Adacs maradt még egy ideig ebben a formában. Ez az 1920-as évekre fejeződött be véglegesen. A többszáz holdas nagygazdák még később is nagy súlyt helyeztek a legeltető állattartásra, földjük egyrészt legelőként hasznosították. Füredi Imrének a 200 holdas birtokából 80 hold volt a legelő. Göbolyre hízlaltak ott szarvasmarhát. A júniusi nyári vásáron adták el, elsősorban fővárosi kereskedőknek.

A község legnagyobb birtokú gazdája Nagy Bálint volt, aki parasztemberként 2000 hold földet szedett össze. Az egyik adatközlő így emlékszik vissza rá: „Mindig parasztkocsin járt. 200 darabbul álló gulyája vót, mind fehér, az a magyar marha. A Szigeten vót neki a birtoka, meg Balázs pusztja egy része is. Én gyermekkoromban emlékszek rá, hogy a gulyája ott legelt a zombíkos, vizes helyen. Gulyása vót neki.

A vizes területen átverték a nyáját, mert vót egy kilométer széles a nádas, zombíkos, meg tisztás is vót benne. Ha át akart menni a másik felire a gulyás, akkor nekiverte a jószágot a víznek. Úsztak át a tchenek is meg a lovak is, mert vót közöttük 20-30 csikó is. Én meg níztem. Azok a nagyszarvú jószágok mikor beleírtek a vízbe, a csengettyük elhallgattak. Szép lassan úsztak át a másik partra. A pásztor meg ment utánuk ladikon. Tolókéval lökte előre a ladikot. A kutya benne vót a ladikba vagy úszott utána.” Valószínűleg ez lehet az utolsó beszámoló amelyik a szemtanú hitelességével idézi fel az első világháború utáni időkből a külterjes állattartásnak ezt a jelenségét.

A legelőre Szent György nap (ápr. 24.) táján verték ki az állatokat, és ha az idő engedte, úgy Katalin napig (nov. 25.) is kinn voltak. „Kinn nevelődtek *baromban* a jó ökrök” – vélekednek többen is. Jakabszállásra koci után kötve vitték ki az állatokat, és ott adták a pásztor keze alá. A jakabszállási legelő rétesebb, *sömtyékösebb* volt, elsősorban az ökröknek adva jó legelőt. De volt homokos, kópár legelő is itt. Adacson 1920 után szintén a *heverő marha* járt, 200-250 darab élhetett meg ott. Kb. 2 holdnyi legelőt számítottak egy számos állatra, a homokon kellett ennyi, hiszen gyér volt a növényzete. A szarvasmarha mellett juhok is legeltek Adacson.

A heverő marhát is istállóban teletették a tanyán vagy a városi háznál. A község bikáit is itthon teletették, nyáron pedig a gulyán, a baromban voltak. „A”

³⁵ Kiss József 1979. 226.

baromban járó szürke marhák olyan szilajok vótak, hogy csak a pásztor tudta megfékezni őket” – vélekedik az egyik adatközlő. Az emlékezet már nem tartja számon, hogy valaha is télen-nyáron kinn lettek volna az állatok a legelőn, bár a korábban idézett történeti források erről a gyakorlatról is szólnak.

A legelőhasználatban messzemenően a célszerűség érvényesült. A községből naponta kijáró nyájak legelője mindjárt a falu alatt volt, elkülönítették a *Bornyújrást*, a *Tehénjárást* a sertésnyáj legelőjétől. A libapásztorok a libáikat a falu körül levő vizes gödrökben – innen vetették a lakóházakhoz szükséges vályogot – a *lacákban* nevelték, a gödröket körülvevő füves térségen legeltették. Aranyegyházán a növendékmарha és a juh járt, a külső pusztákon a gulya. Hagytak nyári legelőket is, ahová a pihenő munkaállatok – ökrök, lovak – jártak. Ezekhez néha pásztort is fogadtak, vagy egyénileg legeltették őket. Ezek a nyári legelők is többnyire a falu közelében voltak, de mindig máshol szakították ki őket.

Századunkra a külterjes tartás fokozatos megszűnésével átalakult az állattartás szerkezete is. A két világháború között egy 15 holdas feketeföldi gazdaság jószágállománya 4-5 ló, 16-18 szarvasmarha, melyből igásökör, heverő- és fejőstehén is kitellett. Sertés és baromfi csak annyi volt, hogy a gazdaságot élelemmel lássa el. Egy másik gazdaságban 6 ökör, 3-4 heverő marha, 1-2 ló, 30-40 birka sertés és baromfi képezte az állatállományt. A birkát nem hajtották ki legelőre, többnyire egy családbeli gyerek legeltette. „Kitelt a családbul a kanász, a juhász, a pulykapásztor, meg olyan is, aki segített az anyjának a konyhán, a házi munkában” – vélekedik az egyik adatközlő. De általánosnak mondható ez a felfogás az egész községben. Egy másik adatközlőm így mondta el: „A családból telt ki a libapásztor, a kanász és a gulyás is. A gyerekeket növő sorrendben erre fogták be. Maguk szervezték a munkát, hogy minél kevesebb pénz menjen ki a gazdaságból.” Ezért is utaltunk korábban arra, hogy csak azok adták ki a földjüket haszonbérbe, akiknek nem volt családjuk annak a megmunkálására.

Mind a történeti adatok, mind az emlékezet bizonyossága szerint Szabadszálláson – az Alföld egészével egyezően – elsősorban a szarvasmarha tartása adott biztonságos alapot a gazdaságoknak. Ez a jószág volt a munkaállat, teje fontos táplálék, és a heverő marha a gazdaság pénzügyi stabilitásának volt a fokmérője.

Az 1910-es évekig a magyar szürke marha tartása volt az általános, ekkor, de különösen az első világháború ideje alatt viharos gyorsasággal zajlott le a fajtaváltás a községben. Egy évtized alatt teljesen kicserélődött az állomány. Mind a tej-, mind húshozam a magyartarka mellé állította az embereket. Az igazásban még megmaradt az ökör szerepe, bár a ló egyre nagyobb teret nyert, de mostmár tarka ökröket fogtak a járomba is.

A szürkemарha – igaz – nem volt jó tejelő, naponta 5-6 liternél többet nem adott. Elsősorban az igavonásra tartották nagyon alkalmasnak. „Időtálló, igénytelen vót!” – véleksenek róla. Ebben a szerepében a legutóbbi időkig – igaz csak reliktum szerűen – megvolt Szabadszállás határában a szürke ökör. Így emlékeznek erre:

„Az utolsó igaökor fogatot 1977-ben adták el Fülöpszállásra. Csósz Sándor szabadszállási születésű, de most Fülöpszálláson lakó embör vötte mög ezeket a szürke magyar ökröket. Most beszéltem vele – egy hónapja sincsen – akkor mondta, hogy még mögvan, de most elaggya úket, mert éppen az onokaöcsémtül vött házat itt Szabadszálláson, oszt köll a pénz. Tavaly is eladott ez az embör tizen- vagy huszonvalamennyit, szürkét. A fülöpszállási Vöröscsillag Tsz-ben gulyás vót, ott vót néki mint pásztorembörnek marhatartása. Ott tartotta úket, most meg a tanya körül, ahun lakik, vött ki a Tsz-tül legelőt. Tanyán lakik most is. A Kígyós csárdához közel lakik az akasztói határ felé. A múlt nyáron, most egy éve a szabadszállási vásárba hajtotta be, mindenki megcsudálta. Hetvenegynéhány éves bácsi egyébként. Lóháton hajtotta be azt a húsz darab szürkemarhát. Innen vitte el tülle a kocséri Tsz. Az vötte meg.”³⁶

A saját nevelésű szarvasmarha mellett nagy szerepe volt a vérfrissítésben a kereskedelemnek is. Azt tartották, hogy a szarvasmarha piacon úgy volt gazdaságos, hogy a Tiszántúlon venni, a Dunántúlon eladni. A vásárok kiemelkedően nagy állatforgalma bizonyítja ennek a vélekedésnek a helyességét. Az Erdélyben nevelt magyar marhákat a gyulai vásáron vették meg, 20-25 darabot is egyszerre. Hajcsárokat fogadtak, akik gyalog hazahajtották. Itt nyáron a legelőkön feljavult a jószág, nyár vége felé a Dunántúlra, többnyire Székesfehérvárra vitték eladni, ahová Bécsből is jártak a kereskedők. A múlt század végéig még általános gyakorlat volt ez. Több gazda összefogott, több szekér együtt ment. Abban a betyáros világban csak így volt bátorságos pénzzel utazni a vásárokra. Vítették magukkal a felfogadott hajcsárokat is, akik helybeli emberek voltak, jól tudtak bänni a szilaj jószággal. Az egyik hajcsár neve is fennmaradt, Pandur Gergelynek hívták.

A lótartás századunkra már elvesztette a korábbi jelentőségét, elsősorban munkaállatként használták. Ménesről az emlékezet is alig tud valamit, inkább úgy emlegetik, hogy a gulyában volt több-kevesebb ló századunk elején. A mezőgazdasági termékek szállítása a lovak szerepét megnövelte.

A juhtartás a korábbi századokban sokkal fontosabb volt, erre a statisztikai adatok is bőséges példával szolgálnak. Századunkra megfogyatkozott a számuk, és a tartásmódban is jelentős változások következtek be. Csak néhány magatartí juhász volt a szabadszállási határban, és a gazdák is 30-40 darabot őriztettek a tanya körüli legelőn. Voltak olyan gazdák is, akik nyárra pásztor elé adták a birkáikat, közös őrzőt fogadtak, és váltottak legelőt. Ez a forma szinte napjainkig él, csupán az egy-egy gazdaságban levő birkaszám apadt tíz alá. Bérelni lehet ma legelőt a termelőszövetkezetektől, de olyan juhos gazda is van, aki a Duna túlsó oldalára viszi birkáit. Az 1970-es évek végén egy birka legeltetési díja 120 Ft volt. Ez a legelőbér, a pásztor – ha nem maga vigyázta – külön meg kellett fizetni.

³⁶ K. Kovács László szíves közlése

A juhászok egy része tejhaszonra dolgozott, a másik része inkább a szaporulatot nevelte és adta el. Ez elsősorban – úgy tűnik – az utóbbi évtizedekre jellemző, egyúttal a nagyobb méretű juhtartás végét is jelenti.

Tanulságos, hogy a tartásmódban bekövetkezett változás nagymértékben átalakította a táplálkozási szokásokat. A korábbi időkben nagy szerepe volt a mindennapi táplálkozásban a juhtejből készült gomolyának, túrónak, sajtoknak. A juh fejésének abbahagyásával ezek az ételek eltűntek az étrendből, nagyban szegényítve a változatos táplálkozást.

Megmaradt viszont a legutóbbi időkig a birkahús fogyasztása. Kiki az állományát arra tartotta, hogy jelesebb családi ünnepeken vág hasson belőle. Nem is volt szükséges mindig ünnephez kötni a birkavágást. Nagyobb munkaalkalmakra, sőt télire is gyakran tették változatosabbá birkahússal az étrendet. A sertés- és marhahússal együtt változatos étrendet tudtak előállítani a szabadszállási konyhán.

A birkapaprikást úgy főzték meg, hogy zsírban párolt vöröshagymára tették az apróra vágott húst. Nem perzselték meg sem a fejét sem a lábát. A fejet főzés előtt megabálták, azután tették bele a paprikás lébe. Sóval, paprikával ízesítették, és kevés fokhagymával csökkentették a faggyúízt.

Szabadszálláson a birka megszedett faggyúját szappannak főzték ki. Aranyegyházán szokásban volt, hogy a birkafaggyút tepertőnek sütötték ki. A bélről leszedett zsírt sütötték ki, a tepertőt megették, a zsírt cserépedényben tárolták, s ételfőzéshez felhasználták. Birkazsírral főztek paprikás krumplit, lebbencset. Olyan ízt adott az ételnek, mintha birkahússal készítették volna el. Nem mindenki szerette, nem is csinálta mindenki.

Tudnak a számráhzízlalásról is. Az egyik tehéncsordásról mondták el, hogy meghízlalta és levágta a szamarat. Ötven liternyi szép sárga színű zsírja lett. A húsából kolbászt tölthettek. Egy másik aranyegyházi emberről is tudják, hogy rendszeresen hízlalt szamarat. Vak Fejszésnek ismerték. Fejszés Lajos volt egyébként a neve, csak az egyik szemére megvakult, azért kapta ezt a ragadványnevet. Napszámos ember volt.

A juhtartás napjainkra elvesztette a jelentőségét. Tanyákon még 2-5-10 darab van, a községbeliek azonban egyre kevesebbet tartanak. Egy-két magatartó juhász is él a faluban, többnyire azonban más határokon bérelt legelőn legelteti a nyáját. A birkahús szerepe az ünnepi táplálkozásban azonban megmaradt, csak nehezen lehet hozzájutni.

A sertéstartás is általános volt. A család húszükségletét a maguk nevelte sertésekből fedezték. Nagy szerepe volt a szalonnának is a mindennapi táplálkozásban, a zsír pedig a konyha nélkülözhetetlen alapanyaga volt. Az idősebbek hallottak róla, hogy valaha a veres disznót tartották, de a századforduló után már csak a göndör szőrű mangalica tekinthető általánosnak. A parasztgazdaságok 2-3 anyadisznót tartottak, a szaporulat egy részét vásárokon piacokon értékesítették. A tanya körüli gyepen egy gyerek pásztorlása alatt legeltek a sertések, és kukorica darával hízlalták. A man-

galicát a negyvenes évek végén szorították ki az újabb fajták, melyeknél elsősorban a hús és nem a zsír lett a fontosabb. A megváltozó táplálkozási szokásokkal a szalonnának és a zsírnak a háttérbe szorulásával az utóbbi egy-két évtizedtől számolhatunk.

A baromfitartás is általános volt mind a tanyán, mind a községbeli házaknál. Tyúkot, libát, kacsát, pulykát kiki a maga szükségletének megfelelő mennyiségben ültetett és nevelt. Elsősorban a családi szükségletet vették figyelembe, de a piacra is vittek élő állatot és tojást is. A baromfihús fogyasztása cléggé gyakori volt. A gyöngytyúknak féreg riasztó szerepet tulajdonítottak a tanyákon, míg a pávát néhány helyen díszmadárként tartották.

A szabadszállási állattartás – mint az Alföldön mindenhol – két pilléren nyugodott: egyrészt a nyári legeltetésen, másrészt a téli takarmányozáson. Míg az első – a rendkívüli időjárásokat leszámítva – többnyire egyenletesen tette lehetővé az állatok gyarapodását, addig a teletetés valóban próbára tette a gazdaságokat. A jószág téli takarmányozása részben a réteken kaszált szénából, részben a szántóföldi takarmánynövényekből állott. Ez utóbbiaknak különösen századunkban nőtt meg a szerepe, amikor a szántók területe jelentősen megnövekedett. Alapvető takarmánynak számított a hereféléken kívül a kukorica, melynek nemcsak a szemét, de a levelét is megettették. Ezért is vigyáztak arra, hogy még akkor vágják le a száráról, amikor élt, de már a szem megérett rajta. A lerágott kukoricaszárát Szabadszálláson *bordónak* nevezik. A gabonafélék szalmáját – elsősorban az árpa- és kölesszalmát is etették, szénával összekeverve.

A legelő szarvasmarháknak a legjobb a szíkes föld füve. Ettől hízott a legjobban – bizonyítják még ma is. „Úgy hízott a szikfűtől, hogy máma a darától nem hízik annyira!” – fogalmazzák meg a szentenciát. „Az édes-sós szíkes fű a legjobb takarmány” – állítják. Ezen a *göbolyre hízlalt* marhák egykettőre annyit gyarapodtak, hogy a nyári vásárokon értékesíteni lehetett őket.

A szíkes legelők külön haszna volt a *sikár*. Szabadszállás határában a bírkaleglőn, a Feketén termett, gyakran a tanyák körül. A sikár vagy más néven *fenyérfü* (*Andropogon ischaemum* L.) a pázsitfűvek családjába tartozó, évelő, laza bokrú, gyenge minőségű alfű. Ujjasan elágazó bugáján neveli lilás színű, szőrözött fűzérkéjét. Sovány, száraz, köves talajú, elhanyagolt gyepekben néha tömegesen fordul elő – írja róla a Mezőgazdasági Lexikon.³⁷ Az Értelmező szótár annyit ír a növényről, hogy a pázsitfűvek közé tartozó, lilásbarna, laza bugájú magas gyomnövény; szívós mellékgyökereit kefekötésre használják. (*Chrysokogon gryllus*)³⁸ Ennek a növénynek a gyökereit a mai napig is használják a háztartásokban edénytisztításra. A sikárt hetipiacokon, vásárokon árulják a kefekötők, akik kis csomókba kötik. Ma már a háztartási boltok-

³⁷ Mezőgazdasági Lexikon I. 1982. 448.

³⁸ A magyar nyelv értelmező szótára V. 1961. 1195.

ban hasonló nyers színű, műanyagból készített csomókat is lehet vásárolni, ezzel helyettesítik a sikárt.

Szabadszállás határába Dabasról jöttek a *sikárszedők*. Kibéreltek a tanyák körül egy-egy darab földet, ahol sok termett. Ősz táján több napra telepedtek le. A kibérelt földet módszeresen ásták vagy csákányozták. Hosszúnyelű csákányuk volt, ezzel *verték ki a földből* a sikárt. Körülbelül 30 centiméteres szálakban szedték ki a vékony gyökereket, melyek ősze megszáradtak, kemény szárúak lettek. A kútnál kimosták, megtisztították a földtől, *csutakokba* kötötték, kocsira rakták, vasúton szállították a megrendelőkhöz. Leástak a gyökerek végéig, ezzel a földet is nagyon jól megforgatták. A föld gazdája szívesen adta ki a sikárszedőknek a területet, mert kevés pénzhez is jutott, de nagyobb haszna volt a föld megtisztításával és megforgatásával. A sikárszedők hétszámra tartózkodtak ezen a tájon, ha egy területet kiéltek, mentek másikra. Hajnaltól késő estig dolgoztak. Magukat látták el élelemmel. Az asszonyok hozott vagy itt vásárolt nyersanyagból főztek.

Kaszálók, szénamunka

A téli takarmány előteremtése volt mindig is az állattartás legkényesebb kérdése. A magyar parasztság rétgazdálkodásának történeti, gazdaságtörténeti és néprajzi feltárását Paládi Kovács Attila végezte el a néhányéve megjelent kitűnő monográfiájában.³⁹ Adatainkkal a kép további árnyalásához járulunk hozzá.

A legelők füve a nyári jószág tartást segítette. A homokokon csak a birkának való füvek nőttek. Jakabszálláson és Balázson már a szarvasmarhának, lónak is megfelelő füvek teremtek. De a tanyák körül is meghagytak olyan vízjárásos földeket, melyek részben kaszálóknak részben legelőknak voltak jók. A szíkes legelőket mindig meghagyták, azt tartották, hogy ezek több hasznot hajtanak, mintha felszántának és bevetnék őket. Ilyennek számított a Feketén a Zabszék és a Büdösrét valamint az állomáson túli KISRÉT. De a korábban idézett Pesty Frigyes féle helységnévtárból is több kaszáló és legelőnévvel találkozunk. A székes legelők egyrészt kaszálták. „A világon a legjobb széna ma is a székszéna. Ettől tejel jól a tehén, a tej íze is sokkal jobb!” – vélelkszenek a tehéntartó gazdák ma is. A községtől 16 km-re levő Balázst elsősorban kaszálóként hasznosították, és még a kiosztás után is, a tanyák körül amit csak lehetett, kaszálónak hagytak meg, és csak másodsorban legeltették. Gyakran úgy, hogy az *első* vagy *anyaszénát* lekaszálták, de a *sarjút* már legeltették.

A kaszálókat nem trágyázták, csak annyit kapott, amit a legelő állat elhullatott. Különösebb gondozást sem kívántak a kaszálók. Tavaszonként boronával *megfogasolták*, a vakondtúrásokat elegyengették, és a tövist, mérges növényt kiírtották.

³⁹ Paládi-Kovács Attila 1979.

Az első kaszálás június első felében következett be. Azt tartották, hogy akkor lehet a füvet vágni, ha szökülni kezd, megváltozik a színe. Más vélemény szerint mikor a fű virágzik – a közötte levő növények, a vadborsó, vadhere, sárkelep – akkor már vágásra érett a kaszáló, és nem is szabad várni vele, nehogy *levénüljön a fű*, elveszítse az értékét.

Akinek nem volt elegendő kaszálója, az másoktól vállalt feliben. Ezért le kellett vágni, fel kellett gyűjteni és haza is kellett szállítani a gazda udvarába vagy tanyájára. Mindenki azon volt, hogy az állatainak elegendő széna takarmánya legyen. Azt tartották, mint Alföldszerte mindenhol -, hogy „a jószág mindön lábára kell egy kocsi széna.” Négy kocsi széna kellett tehát egy szarvasmarha teletetésére, hogy el ne apasszon, elegendő mennyiségű tejet adjon.

A *pörjeszéna*, *székfű*, *tippany* és *vadlóhere* adta a legjobb szénafüvet. De levágták a *sásas*, *csadás* kaszálót is szükségből. A jószággal megetették a kukoricaszárat, az árpa-, a köles-, sőt a búzaszalmát is. Ezeket szénával összekeverve adták, hogy a szarvasmarha meg tudja enni, meg tudja emészteni. Századunkban fél-, egy holdnyi takarmányrét is vetettek, melyet törekkkel összekeverve adtak az állatoknak. A kukorica is alapvető takarmánynövénynek számított, közé *takarmánytőköt* is ültettek.

A kaszálót mindig aratás előtt vágták le. Harmaton kezdték a munkát, ekkor volt a legkönnyebb a fű kaszálása, ekkor fogta a kasza legjobban. De azért nem hagyták abba harmat felszálltakor, hanem egész nap vágták. Egy nap egy jól megrakott kocsival tudott levágni egy kaszás, ami fél hold nagyságú területnek számított. Persze a teljesítményt a kaszáló sűrűsége, a fű minősége is nagymértékben befolyásolta. A kaszás ereje, tudása is nagyon számított.

A szénát mindig *renden* hagyták száradni. Csak a megázott rendet szórták széjjel vasvillával, vagy gyorsabban száradjon. Ha nem volt elég napsütés vagy „a röngye vastag vót”, meg kellett forgatni. Ezt a munkát favillát végezték. Ebben a munkában a család apraja-nagyja részt vett. A favillával könnyen ment a rend forgatása.

A gyűjtéshez is favillát használtak. Szabadszálláson a toldott ágú favilla volt általános, *favella* volt a neve. A három ágú villa középső ága egy volt a nyéllel, ehhez két oldalról toldottak be egy-egy ágat. Mindenki *fogott egy rendet* és *töltte* maga előtt, míg az erejéből futotta. Ezt a munkát különösen síma kaszálókon lehetett jól csinálni. A rendről *pötröncébe* rakták a szénát. 70-80 kg ment bele egybe. A pötröncét a rendek közé rakták. Több rendből állt össze, sokszor 5-6-8 rendből. Ha az idő nyugodt volt, nem fenyegetett eső, nappal gyűjtöttek és csak este *boglyáztak*.

A *pötröncéket* kétféleképpen vitték a boglyához: lóval húzták vagy két rúdon vitték. A lóval történő vontatás bár nagyobb műltra tekint vissza, a szabadszállásiak újabb keletűnek mondják. A petrence alját *rudazókötéllal körülkerítették* a feneke közelében, és a kötél két végét az istránghoz kötötték. A munkavégzéshez két ember

kellett: az egyik a lovat vezette, a másik egy favillával hátul tartotta, hogy ki ne bukjon a csomó, fel ne boruljon. A kötelet a favilla ágai közé vették. A síma tarlón a petrence könnyen csúszott, nem is maradt a helyén csak néhány szál, amit nagygercblyével felgercblyéztek, mint ahogyan gyűjtés után is ezt tették.

Néha felfordult a petrence, különösen olyankor, ha nem jól rakták. A szépen sorba rakott széna nem esett széjjel. Ezért is vigyázni kellett a petrence rakásnál, hogy nehogy *összekuszmálja* az ember. Szorosan kellett rakni a szénát. A petrence indítását úgy segítették, hogy nyomták az *ajját*, mikor a ló megindult vele. Egyébként a ló olyan közel volt a petrencehez, hogy éppen csak tudott tőle lépni. Ha hosszabbra hagyják a kötelet, könnyebben felborult volna a csomó. Egy *pötröncét* a boglya helyére, középre állítottak, a többit köré húzták, hogy majd belőlük villával rakják a boglyát. A kaparekot is berakták a boglyába, ugyanolyan értékű szénának tekintették mint a többit.

A másik eljárás a *pötrönce hordó rúd*nak vagy *pötröncerúd*nak a használata volt. Az akácfából készített rudak hossza 2,5-3 méter volt, 8-10-15 cm vastag, a haját lehúzták róluk. A vékonyabb végét meghegyezték egy kissé felfelé állóra, hogy alámennyen a pötröncének és ne a földet hasítsa. „A högyös vége kissé pörge vót” – jegyzik meg róla. Eléggé erősnek kellett lennie, hogy a mázsányi terhet elbírja. Aládugták a petrencének olyan távolságra egymástól, hogy egy-egy ember elérjen közöttük. Két ember emelte fel és vitte a petrencét a boglyához.

Csak a teljesen száraz szénát *boglyázták*. Ha szükségét látták, néhány napig hagyták petrencében is száradni a takarmányt. Ehhez a munkához is két ember kellett: az egyik rakta a boglyát, a másik adogatta a petrencékből vasvillával. Így mondja el ezt az egyik adatközlő: „A boglyarakás úgy történt, hogy egy ember rajta állott, rakta körbe. Aki adogatta, az is körbe ment, és mindig a szemben lévő petrencéből adott fel egy villával. Tehát nem úgy ment, hogy egyszerre belerakták az egyik petrencét, utána a másikat, hanem egyenletesen fogyasztották őket. Így emelkedett magasabbra a középen álló boglya.” Egyik pötröncéből is tettünk, a másiból is. Körbe mentünk, mert a petrencében is sorba volt rakva a széna nem összevissza” – vélekedik egy másik adatközlő. Nagy szakértelmet követelő munka volt a boglyázás, hiszen akár egy hónapig is kinn maradt a kaszálón a boglya, s úgy kellett megcsinálni, hogy be ne ázzon. Fontos volt, hogy jól be legyen *tetejezve*.

Fonyott szénakötéllal is lekötötték, hogy a vihar fel ne borítsa. Harmaton vágott nedves szénából csinálták a kötelet. A kötél készítéséhez két ember kellett: egyikük *engedte kézzel*, a másik meg *hajtotta*. Aki hajtotta, egy darab fát vagy egy marék szénából készített *tukacsot* forgatott. A tukacs készítését így mondják el: „a szénát összefogtuk marékkal, azt mindkét végén visszahajtottuk, hogy jó erős legyen, meg is sodortuk.” A *kötélhajtó* vagy *kallantyú* újabb keletű szerszám. 5-6 méter hosszú köteleket készítettek, boglyánként kettőt számoltak, mert keresztben átvetve kötötték

le. A reggel elkészített köteleket letakarták, sőt ha kellett locsolták, nedvesítették, hogy ki ne száradjanak estig.

Az utolsó munka a boglya lekötése volt. Két ember végezte ezt is. A kötelel átvetették a boglya tetején, jól meghúzták, és a végeit „begyugta az embör a boglya ódalába. Nem jött ki, a széna ráülepödött, mindig nyomta. A két vége be lett tűrve a boglyába.”

A széna hazahordására, kazalba rakására *kazalozására* csak augusztus vége felé került sor. Akkorra megtörtént az aratás és a cséplés. A második kaszálás rendszerint elmaradt, mert kellett a sarjú a nagyszámú legelő állatnak. Ezért már a boglyákat is úgy rakták, hogy mellettük lehessen legeltetni a sarjút. A tanyán vagy a városban mindig azonos helyen állott a szénakazal. A hordás előtt feltakarították a helyét, többnyire szalmát raktak le, hogy ne az értékes széna nedvesedjen a földtől. Olyan helyen állott a kazal, hogy ne essen messze az istállótól, ne messziről kelljen behordani.

A szénát lőcsös parasztkocsikkal hordták be. *Vendégoldalakat* kötöztek fel rá kötéllel vagy gúzzsal. A „vendégodal nekitámaszkodott a lőcsnek. A *saráglyák* fönnmaradtak, hogy még hosszabb legyen a szekér. Itt mindig görbe saroglyák voltak.” Elöl és hátul a vendégoldal végéhez egy-egy lazára eresztett kötél volt kötve. Ez tartotta a hátra és előre kerülő szénát. Ezzel hosszabbították meg a kocsi derekát. Egy kocsiira általában egy boglya, 9-10 mázsa széna ment fel.

A kocsit a boglya mellé állították. Két ember kellett a rakodáshoz is. Az egyik a földön a boglya mellett állva *rakta fel a szénát*, a másik *igazította*. Nagy ügyesség és hozzáértés kellett ehhez a munkához is. Sorokat raktak a szekéren. A két vendégoldal rúd és az oldal közét előbb szénával kitömték, azután rakodtak. „Az elején kezdte az ember. Szarvat hajtott először. Abba a magasságba rakta a sort. Előre-hátra sarkokat hajtott, hogy a sarka inkább kicsit magasabb legyen, mint alacsonyabb. Így jobban tartott. „Egy másik előadásban: „Úgy raktuk a kocsit, hogy *kigyürkészünk* a szénát a vendégoldal és a kocsioldal közé. Széles vót a kocsi, jó négysorosra raktuk ki. A vendégoldalra hátul is vót keresztbe kötve kötél, hogy ne essen le a széna.” „A vendégoldal a lőcsnek támaszkodott. Közé egy nyaláb szénát tömtünk. Vót *körösztfá* is, egy két méteres karó elöl és hátul ez helyettesítette a kötelel. Oda vót kötve a vendégoldalhoz. Ezt tömtük ki alapként. Ezután villával kezdtük rakni. Mondtuk, hogy *leplőset aggyál!* Ez *nyomakodott* vót, abbul hajtottuk a sarvat. „Egy szekéren négy sort raktunk. A közit is mindig raktuk, meg gázoltuk a sarkokat is, hogy ki ne csússzon.” A megrakott szekér sarkai szögletesek voltak, az oldalakat villával megkaparták, hogy az úton el ne hulljon.

A szekeret *rudazó kötéllel* átlósan lekötötték. A kötelel a szekér elején a rudak végére erősítették, úgy dobták hátra. A kötél második harmada tájára hurokkal *gamót* erősítettek. A gamó természetes faág, amelyik a csigát helyettesítette, segítségé-

vel feszítették meg a kötelet. A gamóra a rudazó kötélből hurkot csináltak, melynek *végtelen csomó* a neve. A jól megrakott és jól lekötött szekér akármilyen rázós úton el tudott menni rakományával.

Otthon *kazalba* rakták a szénát. Az egész termés egyetlen nagy, téglalap alakú kazalba került, de azonos minőségű volt. Megkülönböztetnek *szelíd szénát* és *vad, savanyú széná*-t. Az előbbi a jóminőségű fűszéna, az utóbbi *zsombó ajjas, sásos, csádés*. Ez felénél alig ért többet mint a másik, melyet vásárláskor ki is fejezték az árkülönbözetben.

A kazal rakásánál arra kellett ügyelni, hogy az oldala egyenes legyen. Alá szalmát tettek, hogy az értékes takarmányból egy csepp se menjen kárba. Mindig azonos helyre rakták. „Ahun ötven évig kazalok vótak, oda sose raktunk trágyadombot!” – vélekszenek többen is. Mielőtt rakni kezdtük, *kiléptük*. Egy boglya széna egy lépés. „Tuggya az ember, hogy hány boglya szénája van, annyi lépésre kezdi meg az ajját. A szélessége meg olyan négy lépésnyi.” Mindig a szélét rakták először. Ahogyan magasodott, úgy vették összébb-összébb az oldalát, hogy mikorra elérni a kívánt magasságot, „akkorra a teteje élős legyön.” Arra megintcsak értéktelen takarmányt, sásos szénát, szalmát tettek, hogy a csapadékot megfelelő módon felfogja és elvezesse. Le is kötötték, ugyanúgy mint a boglyát, hogy a vihar kárt ne tehessen benne.

A kazalból etettek. Volt, aki kaszával vágott le egy darabot vagy *szakaszt*, mások *vonyóval, vonyigóval* – kampós végű vassal – húzták ki a szénát. Ezt a horgot kovács csinálta, egy-másfél méteres fa nyelet a gazda erősített a köpűjébe. Azt tartották, hogy a széna nem olyan kényes mint a here, nem törik úgy a levele. A *szénavágó* használata nem volt általános. Azt tartották, hogy kisebb mennyiséget horoggal is jól ki lehet húzni, és nem ázik úgy a kazal. Csak azok használták a szénavágót, akik sok jószágot tartottak, nagyobb mennyiségű szénára volt egyszerre szükség. Kovács készítette szerszám, az országosan elterjedt és ismert forma volt itt is használatban. Praktikusságát dicsérőleg emlegetik. A legkorábbi datált darab Nagy László tulajdonában van, a dátuma szerint 1884-ben készült. A tulajdonos monogramját is viseli: Cs(aplár) G(ás-pár). A jelenlegi tulajdonosa a maga monogramját is beleüttette a kováccsal: N(agy) L(ászló).

A szénának az istállóban külön helye volt. Az egyik sarokban deszkából elkerített rész a *rekesz* vagy *kötröc* szolgált erre a célra. Ide villával vagy *takarmányos hátikosárral* „készítették be” az egy-két napra elegendő szénát. Ilyenkor már vasvillával dolgoztak, favillát csak a gyűjtésnél használtak. A szarvasmarhával szűkös időben megetették a szénával kevert búzaszalmát és polyvát is. A polyva „mindig nagy takarmány vót. A *ridegmarha* csak szárazon kapta a polyvát. Ezek tinóökrök, nem hasas üszök vótak, ezért hitták így őket. A fejőstehen meg a ló répával kapta a polyvát, úgy jobban ette, a tehén meg jobban tejtelt tülle.”

A fű kaszálása az első komoly erőpróba volt a tanuló gyerekeknek. Korábban is kapott olyan feladatokat, hogy néhány kaszavágásnyi fűvet vagy herét csapjon a jószág-nak, ekkor elsajátíthatta a fogásokat, az apja is tanítgatta, mutogatta neki, de valójában a fűkaszáláskor, mikor naphosszat kellett a rendet vágni – bizonyította rátermettségét, tudását, erejét. Az egyik adatközlő így mondotta el tanulásának történetét:

„Én könnyen megtanultam kaszálni, mert szerettem csinálni. Édesapám mutogatta meg hogy kell, de nagyon nem is kellett mutogatni. Nem vót külön kisméretű gyermekkasza, amékkal megtanulhattuk vóna, hanem egybül a rendes kaszával dógoztunk. Nyóc éves vótam, mikor először kaszáltam. Kikúttek a herébe, hogy hozzak a malacoknak. Nagyon örültem neki, hogy tudok kaszálni, és éngem kúttek ki vágni egy keveset. A kaszakalapálást – miután az iskolát kijártam – magam csináltam. Könnyű vót. Leütöttem a nyelirül, én csak úgy tudtam kalapálni. Vót aki *német üllön* kalapált, vót aki *magyaron*. A némöt üllónél az üllő vót éles, és tompa kalapáccsal köllött verni, emitt meg a kalapács vót éles. Ez jobb vót, én jobban szerettem. Fa alá ültünk hűvösre, úgy kalapáltunk.”⁴⁰

A szabadszállási gazdaságokban – ahol tehenet vagy lovat tartanak – különösen a tanyákon – a mai napig megmaradt a szénakészítés fontossága, és megmaradt a korábbi gyakorlata is. A tanyák körül levő kaszálók használata mitsem változott napjainkig. Csak esetenként már kap egy kis műtrágyát, hogy gazdagabb, nagyobb fűtermést hozzon. A legelő szerepe is megmaradt ezeknek a területeknek.

Gabonatermelés

Szabadszálláson – ahogyan ez a korábbiakból is kitént – elsősorban a kötött, fekete földet tekintették alkalmasnak a termelésre, a homokot nem becsülték. Ezért is váltak meg olyan hamar és olyan könnyen az eke alá hajtott homokföldektől.

A homokot emberfeletti munkával tették alkalmassá a termelésre. Különösen szőlő és gyümölcs alá 80-100 cm mélyen megforgatták, hogy a humuszosabb felső réteg kerüljön a gyökerek közelébe. A felfogott terület szélességében kiásták az árkot, amerre haladni akartak, aláástak, majd felülről lerogyasztották. A még bennmaradt földet a tetejére hányva kitisztították a következő szakasz árkat, és kezdődött előlről a művelet.

A buckás területeket, hogy művelhető legyen, el kellett egyengetni. A homokbuckákat szekérrel, talicskával hordták le az *ajjba*. Ismerték és alkalmazták a *högyhúzó*t is. Így emlékszik vissza rá az egyik adatközlő: „Dógozni nem dógoztam vele, de látni láttam. Nagy faalkotmány vót. Két fa össze vót téve, deszkákat szegeztek rájuk, högyös vót, az mönt neki a homoknak. Ökörrel, lóval húzták. Az elvitt egy köbmétert

⁴⁰ Nagy László szíves közlése

is. Mikor lehúzták, lefordították róla a homokot. Iga kellett hozzá, hogy ennyit elvigen. Högyhúzóznak, dombhúzóznak hítták. Két méter hosszú lehetett, 180 centiméter széles. az orránál fogva húzta az állat. Az ember hátul vagy a derekán állott, hogy segítsen belebújni neki a homokba.” Az emlékezet tanúsága szerint ez az eszköz nem volt gyakori Szabadszálláson, amit azzal magyaráznak, hogy itt nem voltak akkora nagy homokbuckák mint bentebb, és így azokat egyszerűbb eszközökkel is el-egyengethették.

Abban osztatlan a vélemény, hogy a feketeföldi és a homoki gazdálkodás között lényeges különbségek voltak. A feketeföldön búzát, kukoricát és árpát termeltek, míg a homokon szőlő, gyümölcs díszlett, később rozsot és kukoricát vetettek. Az utóbbiak terméseredménye lényegesen eltért a két területen. Míg búzából a Feketén 12-13 q is termett, addig a homokon rozsból legfeljebb 5-6 q, jó esztendőben sem lett több 8 mázsánál. Tanulságos az, hogy a burgonyát csak a saját szükségletükre termelték – elsősorban a kötöttebb homokos területeken, de eladásra nem ültették ezt a növényt. A mindennapi táplálkozásban viszont nagy szerepe volt.

Az emlékezet úgy tartja számon, hogy nem volt lényeges különbség a nagy- és középbirtok gazdálkodása között. A gabonafélék mellett elsősorban kukoricát termeltek. Egyéb kapáskultúráknak kicsi volt a jelentősége. Árpát is vetettek takarmányozási célból, és kölest a baromfinak valamint étkezésre.

Az ugarhagyás a II. világháború előtti hiánygazdálkodásos évekig általánosnak mondható. A Jurcsek rendszer néven ismertté vált gazdasági intézkedések számolták fel végképp az ugart. Leginkább árpa után hagyták meg a földet pihenni. Búza, kukorica, árpa volt a forduló rendje. Az ugart sertéssel, birkával legeltették. Az állatok az ott növő gatz megéve tisztították a földet, az elhullatott trágya pedig kövérítette a talajt. Azt tartották, hogy az ugarban termett a legszebb búza. A két világháború közötti években gyakori volt a zöldugar. Bükönnyel, rozssal vetették be a földet, és tavasszal, mikor 25-30 cm magas volt a sássa, leszántották. Ezzel főleg olyan gazdák éltek, akik nem tudták az egész földjüket trágyázni.

Szántáskor a legkisebb gazdák lovat, a nagyobb gazdák ökröt fogtak az eke elé. Általában két ló vagy négy ökör húzta az ekét. A tehetősebb lovasgazdák befogták a harmadik lovat is *lógósnak* a külső, még szántatlan oldalra. A kötött, fekete földön szükség is volt ennyi igaerőre. Két ökröt csak a homokon, vagy a harmadik szántáskor fogtak be. A két világháború között a tehetősebb gazdák a négy ökör után kettős ekét akasztottak.

A föld termőerejét a pihentetés mellett trágyával is pótolták. A nagy jószágállomány lehetővé tette, hogy a földek kellő mennyiségű trágyát kapjanak. Általánosíthatóan fogalmazta meg ezt a dolgot az egyik adatközlő: „Nálunk három évenként került sor egy-egy darab földre. Mink mindig a kukoricaföldet trágyáztuk. Sok jószág vót és annyi trágya összegyűlt, hogy a föld egyharmadát le is futotta. Így minden három évben sor került rá. Mink a tanyán úgy csináltuk, hogy vittük ki és el is szórtuk. Aki városbul

gazdálkodott, az elébb kihordta. Ott kupacokba rakta. Mink ahogy megtrágyáztuk, mindgyárt szántottuk is le azt a fogást. Ez azért kellett, mert így nem ment el az ereje a trágyának.”

A gabonák alá kétszer illetve háromszor szántották meg a földet. Ha ugart hagytak, az első szántás volt az *ugarolás*. Ezt többnyire tavasszal végezték. A második szántás volt a *kéverő* vagy *keverés* – erre aratás táján került sor, a harmadik a *vető alá szántás*, szeptember közepén-végén. „Fontos vót, hogy jó munkája legyen a földnek. Ha vót egy kis eső, akkor utána jó vót szántani, mert nem göröncös a föld!” – vélekszenek többen.

Az ugarhagyás elmaradásával az első szántás is elmaradt. Aratás után egy-két hónapig a tarlón növő gazt tehénnel, birkával sertéssel legeltették. Szeptember első napjaiban *lekeverték*, vékonyan megszántották. Az igazi mély szántás a *vető alá szántás* szeptember végén, október elején következett. Ebbe került a mag.

Szántáskor az egyben levő nagy táblát hosszában *szakaszokra* osztották, hogy a forgásánál ne legyen sok üresjárat. *Összefele* vagy *széjjel* szántottak. Ha egy fogás ki volt szántva, hogy nagyon ki ne száradjon a föld, mindjárt *elfogaszták*, *elhöngörözték*. A *vasborona* és a *lánchorona* csak századunkban jelent meg a gazdaságokban.

A munkaállatot a legtöbb gazdaság maga nevelte. Mind a csikókat, mind az ökröket maguk *törték be*, tanították munkára. A bikaborjút legkésőbb egy éves korában *vágták ki*. Általában nagypénteken végezték ezt a munkát. Minden harmadik parasztember értett hozzá, de voltak ügyesebb kezűek, akiket szívesen hívtak segíteni. Tanyáról tanyára járva dolgoztak.

A bikát el kellett dönteni. Rudazó kötéllel végezték a döntést, amelyen nem volt csomó. Középen hurkot kötöttek rá, az állat nyakába akasztották. A hasa alatt elvezették a hátulsó lábakhoz, aholis a *csánkon* átvéve előrevitték a külső oldalon, az első lábakat is befogva. A kötélt két végét két ember húzta, egy megfogta a borjú fejét. Mikor a lábakat összehúzták, az állat eldőlt. Leginkább a jobb oldalára döntötték, így jobban kézre esett a *kivágás*. A lábakat gúzsba kötötték, nehogy elszabaduljon az állat. Erős pengéjű éles bicskával végezték a műtétet. A zacskó végén akkora kis lyukat csináltak, hogy a golyót kinyomhassák rajta, minél kisebb legyen a seb. A tök szárán lévő hártját a bicska hátával visszanyomták, mert ha ezt elvágták volna, akkor elvérzik az állat. A sebet a legyek ellen bűdöskű olajjal kenték be. A *cserepcsíkot* – két kis lapos fapöcök madzaggal átkötve – csak a ló herélésnél használták.

A kivágott borjú neve *tinó*. Három éves korától, miután betanították, *ökör* lett. Mindig öreg ökör mellé fogták be, úgy tanították. Nagyobb gazdaságokban hatökörös fogatban tanították a tinókat. A két fiatal tinó középen ment, elől és hátul öreg ökrök haladtak. A tanítás megkezdésekor arra vigyáztak, hogy párban legyenek a jószágok: a szarvuk és a testalkatuk egyforma kellett hogy legyen, úgy volt szép. Töb-

ben állítják, hogy a magyar szürke marha tanulékonyabb, szófogadóbb állat volt mint a tarka.

A hátsó ökrök voltak a *rudasok*, az elsők az *ostorhegyesek*. Jobbra *csáli hó!* kiáltással kormányozták őket, balra *hó! hó!* kiáltással és nevük emlegetésével terelték az igába fogott ökröket.

A vetőmagot jól előkészített földbe szórták. A vetőmagot mindenki maga termelte meg. Arra vigyáztak, hogy tisztán tartsák a búzatáblát, idegen növény ne nőjön benne. A vetőmagot rostálták, konkolyozták, gondosan kezelték és tárolták. Az utóbbi évtizedekben az *üszög* ellen szokás volt rézgálicos oldatban csávázni is. Szabadszálláson a *fehér kalászu búzát* kedvelték, mert nyomtatáskor ebből könnyebben jött ki a szem, míg a piros kalászu magyar búzából nehezebb volt kinyomtatni.

A búzát kézzel vetették még a két világháború közötti időben is – elsősorban a kisparaszti gazdaságokban, ahol nem tellett vetőgépre. Így mondják el a kézzel vetést: „A zsákra madzagot kötöttünk, bal vállra vettük fel, hogy jobbkézre essen a szája. Belenyúltunk, kivettünk egy marokkal. Az ember arra dob, amerre lép. Úgy *terített*, hogy *összeírjen*. A *szílit* külön szórtuk, mert azt nem lehetett beteríteni egyenletesen. Két ölnyt lehetett egy-egy csapással beteríteni – egyiket erről, a másikat arról. Az egyiket jobb oldalt szélen, a másikat magaelőtt terítette az ember. Huszonegy éves koromban vetettem először. Elöttem vótak a bátyáim még nagypapa is. Ahogy mentek el, úgy váltottuk egymást, a munkában. – Vetés kezdésekor azt mondtuk: uram Jézus, segíts! Akkor mán szórta is az ember.” Egy másik vélemény: „Mikor még apró gyerek vótam, apám kézzel vetett, gép nem vót. Abban az időben még *lepedőbűl* vetettek. Vót háziszövésű lepedő, azt megkötötte, a nyakába vette körösztü a jobb válára kötötte, bal ódalán vót a búza. Bal kézzel összefogta a másik két csücskit és abbó dobálta. Ezt a lepedőt csak erre használták. Erős, dúrva szövésű vót. 20-25 kiló, egy vékányi ment bele. Később mán zsákbűl vetettek. 100-110 kilót számoltak egy holdra és 12-13 mázsa termést vártak.”

Ha a föld megkívánta, mert *göröncsös* volt, akkor a vetés előtt megfogasolták, meg is hengerezték. Szabadszálláson *fogasnak* mondták a favázás – előbb fa, majd vasfogú boronát, míg *boronának* a *sövényboronát*. „Sövényborona kétféle vót. Vót *fonyott* is meg olyan, améket csak két fa közé csavarokkal beszorították. A fonyott úgy készült, hogy olyan két méteres fára a növény vastagabb vigit rácsavarta az ember, áthúzta mindig alatta és a másik alá bedugta. Mikor ez mögvót, akkor ugyancsak egy lapos fával ezeket az áthúzásokat lekötötte, leszorította, hogy ne bomoljon ki. Ez eltartott két-három évig is. Tüskés vesszőből – kökényből vagy galagonyából – csinálták. Vásárokon is árulták.

Általában a henger után kötötték, mert magában nem ért sokat. Le kellett nyomtatni, vetettek rá pár göröncsöt, hogy nehezebb legyen, vagy szórtak rá egy kis földet. Láncsal, kötéllel kötötték a henger után.”

Századunkban a módosabb középparaszti, nagyparaszti birtokokon megjelentek a vetőgépek. A vetőgéppel több munkafolyamatot meg lehetett takarítani, a vetés egyenletesebb lett és kevesebb vetőmag is kellett.

A kikelt vetés különösebb gondozást nem igényelt. Télen a befagyott havat birkával, sertéssel megtörtették, hogy levegőt kapjon, ősszel és tavasszal a dúsán, bokrosan növő vetést legeltették. Szent György nap (ápr. 24.) tájáig engedték a vetés legeltetését. A búza között növő tövist, acatot kézzel kihúzgálták vagy acatolóval kiszúrták. Ha a búza között rozs is kelt, mikor a kalászat kihányta, kaszával vagy sarlóval lecsapkodták, hogy a szem ne vegyüljön össze.

„A búza töve Péter-Pálkor (jún. 24.) szakadt mög, ezután már éjjel-nappal érik”. Mások úgy fogalmazzák, hogy a „búza Pétör-Pálra zsendült meg” – kezdődhetett az aratás. Nem volt teljesen érett a szem az aratás megkezdésekor, de a végére már túl is érett. De vallották, hogy a csomóban sőt az asztagban is érik a mag. A parasztember legnagyobb nyári munkája volt ez, úgy is készült rá. A munkaeszközöket rendbetette, otthoni dolgait elrendezte, hogy az egy-két hét alatt semmi más ne vegye el a figyelmét. Gondoskodott elegendő munkaerőről, ha a családból nem telt ki, jóelőre szerződötetett helyből vagy idegenből aratókat. Szabadszállásra Kiskőrösről is jártak aratók. Az aratás kezdése ünnepszámba ment.

Az első munka a kötélkészítés volt, amelyet Szabadszálláson *kötélhánys*nak mondanak. Ha elég hosszú volt a gabona szára, akkor kaszával korán reggel, még a harmaton vágta kötélnak valót, ha azonban rövid volt, vagy rozsból csináltak, vagy tövestől nyútták ki a gabonát. „Baj vót, ha olyan kicsi vót a búza, hogy nyúni kellett a kötélnak valót!” – vélekednek többen. A ketté vett marék gabonát a fejénél összetették, a szalma közé dugták és megcsavarták. 18 kötelet kötöttek egy csomóba, majd három csomót egy még nagyobb csomóba kötöttek. Egy napra elegendő mennyiségről gondoskodtak. Mikor a harmat felszáradt, lehetett kezdeni az aratást.

A kaszára egyágú *takarót* tettek. „Az kapta el a búzát, hogy ki tuggyon egy rőndet vinni rakásra.” A takaró gyümölcsfából vagy koronaakácából készült. Olyat választottak, amelyiknek „kapóra álló gallya” volt. A takaró magasságát a búzaszár magasságához állították be mindig.

Az aratni tudó fiú legényszámba ment, teljes jogú felnőtt tagjává vált a családnak. A munkába tanulás fokozatai között az aratni tudás a legtöbbnek számított. Így beszél el az egyik adatközlő: „Mikor az iskolát elhagytam, az apám mindig vitt kapálni, szántani. Egész nap kinn vót velem, hogy jól csináljam. Én egész nap szántottam, ű meg mög-mögnízte, hogy jól csinálom-e. Ez 14 éves koromban vót, mert én vótam a legidősebb fiú. Néném vót, de a fiúk között én vótam a legidősebb.

Kaszálni úgy tanultam meg, hogy kivitt az apám, oszt azt mondta, hogy amit le tudsz vágni, azt nem nekem köll levágni. Kaszáltam, ű megalapálta meg megköszöriülte a kaszát mindig, én meg kaszáltam. Bele-beleszaladt niha a földbe, de sose tört el. Az apám mindig odafigyelt, mindig mondta, *hogy járassam a kaszát*. A kasza högyit

mindig főfelé kell tartani, nehogy a földbe mennyen. Mindig karon kellett tartani. Ha sima vót a talaj, ahun kaszáltunk, akkor leengedtük a földre a kaszát. Ha a talaj nem egyenes, mind főfelé kellett tartani az órát, nehogy a földbe mennyen. Úgy könnyű vót kaszálni, ha sima vót a talaj, mert leengedhettük a kaszát. Ha a földet vágtuk, mingyán kikapta a föld a kaszának az élit. Fűvön tanultam meg kaszálni, mikor ez ment, csak akkor arathattam. 14 éves koromban vitt ki az apám aratni. Az apám meg én vágtuk, a két lány meg szedte a markot.”

Szabadszálláson is *rávágták* a búzát, rádőlt a *falra*, az álló gabonára. Innen a *marokszedő* vagy *kettőző sarlóval*, *gamóval* vagy *gólyával* szedte össze. A gamó természetes faág, a gólyát eltörött favilla ágából csinálták, hogy befűrták a nyelébe. *Rendre* csak olyankor vágták a gabonát, ha alacsonyra nőtt a szára. Az árpát rendszeresen *rende* vágták. A *rende* vágott gabonát villával, gercblyével *szedték marokba*, *vertik* össze *marokba* úgy, hogy a lábukhoz húzták, az tartotta meg.

Egy aratópár két emberből állott: *aratóból* és *kettőzőből*. Az arató vágta a gabonát, a *kettőző* meg szedte össze, rakta a kévébe, melyhez a kötél cló volt készítve. A másik marokkal a következő *rendről* tett hozzá. Tehát a kéve két *rendről* és két *félmarokból* jött össze. A kévét kézzel, *kévekötő fával* vagy *kévekötő pálcával* kötötte be a kaszás mikor jött visszafele, ha nem volt 2-3 aratópárhoz *kévekötő*. Ha nem fenyegetett eső, a kévéket estig is otthagyták szerteséjjel a tarlón.

A kévéket összehordták *kepesorba*. Úgy rakták le, szembe egymással a tövükkel befelé a kévéket, hogy a később rakandó *csomó* elférjen közöttük. Ha eső nem fenyegetett, akkor csak este *csomóztak*. Alulra a földre fektettek kalászával egy kévét, ezt *tolvajkévének* nevezték. A tolvajkévére fektették a *vállkévét* úgy, hogy a kalász rajta fekdjön. 18 kéve ment egy *csomóba*. A legfelső neve *papkéve*. Ezt lekötötték az alatta levő vállkévéhez úgy, hogy két oldalról a *feje* felől egy-egy marékkal kivettek és azt alátűzték a legfelső vállkéve kötelének. Így a vihar nem tudta olyan könnyen felborítani.

Aratáskor gyakori volt, hogy a marokszedő vagy a kaszás is elvágta a kezét vagy a torzs megszurta. A vérzést úgy állították el, hogy egy marék homokot, port szórtak rá. Ha a seb meggyúlt, ótott tejet tettek rá. Az édestejet ecettel megalvasztották, ezt az alvadt tejet savó nélkül egy rongydarabbal rákötötték a sebre. Egykettőre kitisztította.

Az aratás befejeztével azonnal hozzáláttak a csomók behordásához, asztagba rakásához. A szekeret erre az alkalomra külön felkészítették. Két oldalra hosszú *vendígódalrudakat* kötöttek fel kötelekkel, gúzsokkal. A sarágyákat vízszintesre eresztették, a szeker ajjába rossz zsákokat vagy ponyvát tettek, hogy a lecsurgó szemet felfogják. A két *körösztfa* a vendégoldalak felemelésére és megtartására szolgált.

A csomó mellé állított szeker megrakásához két ember kellett: az egyik *kévehányó villával* adogatta fel a kévéket, a másik rakta. A *kocsi derekába* egy csomó fért

bele. Úgy rakták, hogy a kéve töve álljon kifele. Ezután berakták a *köröszfákat*, melyek a lőcsökön belül a szekéroldalra támaszkodva tartották a vendégoldalakat. Ezzel mintegy duplájára megszélesítették a rakfelületet. Egy kocsira az igaerőtől függően 5-7-10 csomót is felraktak. A rakományt hordókötéllel keresztben lekötötték. A hátravetett kötelet előbb a vendégoldalrudba akasztották, majd a kötélbe kötött gamón is átvetve meghúzták, végül *farkashurok* kötéssel rögzítették a kötél végét.

Asztagot a tanyán vagy a városi háznál raktak. Akinek nem volt elegendő nagyságú portája, az a város körüli *rakodókerthe* vagy *muszálykerthe* hordta a gabonáját. Ez utóbbi név volt az általánosabb. „A községnek három muszálykertye vót. Kettő a felső részen, egy az alsó részen. Ott csináltak közös szérút. Oda a kislefűdők hordták a gabonájukat, ott nyomtatták el. Az egyik kért a szélmalommal átellenben vót. Ott az öreg Pócze Imre bácsi, József Attilának az öregapja vót a csósz. A másik meg a temető túlsó felén, ahol a gödrök vannak. A harmadik, az alsó a temető mellett. Mikor elmúlt a nyomtatás, akkor a kisparasztok, akiknek főggyük vót de tanyájuk nem, azok ide hordták a rakományukat. A cséplőgép odament és egy-két hélig is ott dolgozott. A szalma is ott maradt ha nem volt elég nagy a telek, hogy biztonságban lehetett volna berakodni.”

Az asztag alá szalmát tettek. Erre csinálták az *alapot* körül, majd úgy rakták a kévéket, hogy a kalászkok ne a szalmán, hanem a letett kévén fekdjenek. Az asztag *falában* a kévék torzsájukkal kifelé állottak úgy, hogy a vizet lefelé csúrgassák. Felülre került a *hajazat*, melyet úgy kellett megcsinálni, hogy be ne ázzon az asztag. Mindenfajta gabonának külön asztagot csináltak.

A hordást – ha nem volt a családnak elegendő iga- és munkacreje – segítségel végezték. 2-3 rokon, szomszéd fogott össze, hogy hamarabb benn legyen a gabona.

Az emlékezettöredékekből még megfogható a korábbi évszázadok szemnyerési gyakorlata a *nyomtatás*. A *szérű* ágyagos volt, amelyet nyomtatás előtt meglocsoltak, kocsival járatták, hogy keményebb legyen, jobban tömörüljön.

A szérűre gabonából *beágyaztak*, *ágyást raktak*. A kibontott kévék kalászei felül voltak. A kör alakú ágyást lovakkal tapostatták. Egymás mellett 2-3 ló járt. Tudnak róla, hogy a ménesben külön tartottak szilaj lovakat, melyeket csak a nyomtatás idejére hoztak haza. *Karikára* hajtották, *kinígatták* belőle a magot. Amikor jól letapostatták, levezették a lovakat és favillákkal *átforgatták* az ágyást. Azután újra rácsodgették a lovakat és tovább *törették* a gabonát. Ha készen volt, a szalmát *leforgatták* az ágyásról.

Egy nap alatt – ha eső nem zavarta a munkát – két, ritkábban három ágyást is ki tudtak nyomtatni. Ha megázott az ágyás, azt mondták, hogy „gyütt a medvé, medvét fogott.” Az utolsó munkafolyamat az ágyás letisztítása és a szem felszórása volt. Így emlékszik vissza erre egyik adatközlőnk: „Mög-mögrázták a szalmát favillával. Húzták mindig, hánták odább a szalmát szélire, *karimára*. Utána *vonyóge-*

reblyével – 30 centis meggörbült fogai vótak – azt rángatták maguk felé, a szem alul maradt. Rugdosták a magukfelé rántott gabonát. Újabban mán vót rosta, avval tisztították meg a szemet. Vót olyan is, hogy falapáttal feldobták, a szél kivágta a polyvát, a szöm nehezebb vót, az közelebb leesett. *Felszörták* a búzát. – így mondták. Kis kézirostan is tisztították a búzát. Beletették a polyvás szemet, úgy mondták, hogy *karélták* – úgy rázták a rostát, hogy a polyva mindig középre menjen, utána kézzel kidobálták belőle.” A szemet zsákokba vagy hombárba tették. Emlékeznek arra, hogy veremben is tárolták a búzát.

A gabonaneműek között külön hely illeti meg a kölest. Kölesdarával etették a tyúkokat, hogy jobban tojjanak, de emberi táplálékként is gyakori volt. A piacon literrel mérték a hántolt vagy hántolatlan kölest. Töltöttkáposztába, hűrkába tölteléként szolgált, tejbe is főzték, de gyakori eledel volt a bográcsban főzött *fordított kása* is.

Szabadszálláson a *zsömtekölest* kedvelték leginkább. A színc után kapta a nevét. Április-május táján vetették, de búza után a tarlóban is szépen nőtt, be is érett. „Nem kellett nagy készítésű föld, csak íppen hogy belekaparja az ember!” – mondják a talajmunkáról. Gyeptrésbe, kissé kötöttebb földbe vetették leginkább. A porhanyós földet szerette leginkább. Egy holdba 10 kg mag kellett. Kézzel vetették. „Az ember az ujjával ütötte széjjel” – mondják. Az elszórt magot *megfogasolták*, hogy a homokkal keveredjen, utána lehengereztek.

Különösebb gondozást nem követelt a köles. Nem várták meg, hogy teljesen beérjen. Inkább félérésben kezdték kaszálni. Rendre vágták, a kaszára takarót tettek. Éjszaka harmattal kaszálták, hogy ne peregjen a szem. A gyűjtést is harmaton végezték, azonban előtte hagyták, hogy jól megérjen a mag, megszáradjon a szalma. *Röndön száradt* meg igazán a köles. A rendről villával gyűjtötték össze petrencébe. Rozsból, gyékényből volt a kötele. Boglyában vagy *csomóban* száradt a köles, míg a cséplésre nem került a sor. A két világháború között Fülöpszállásról jártak a cséplőgépek kölest csépelni. A nyomtatásra is emlékeznek. A nyomtatás munkamenete nem különbözött az egyéb gabonafélékétől.

A köles szalmája fontos takarmány volt, ezért is vigyáztak annyira a szalma gondos szárítására. Gyakran rakták rétegesen a szalmát és a szénát: egy réteg árpaszalma, egy réteg széna, majd zabszalma, újra széna, végül kölesszalma és széna. Ezt a kazlat aztán szénavágóval vágták, és vegyesen etették takarmányként szarvasmarhákkal, lovakkal.

Szabadszálláson közismert a Csósz család, akiknek maguk készítette köleshántolójuk volt, amelyet lóvontatású járgánnyal működtettek. Csósz József elbeszéléséből kibontakozik ennek a munkának a képe: „Akinek kollött, az télen, nyáron, tavasszal hozta kocsin, gyalog zsákban a kölest. Mink meg csináltuk. Vót úgy, hogy összevártunk 4-5-6 zsákkal is. Egy héten kétszer csináltuk, szerdán és szombaton. Egy zsákkal nem

tellett addig, még befogtuk meg kifogtuk a lovakat. Ezen a két napon itthon vótunk, vártuk a kuncsaftokat. Máskor meg dógoztunk a határban. Adót is fizettünk ezért.

Egyszerre vót itt az udvaron 10-12 kocsi is. Megcsináltuk mind. Nem győztük önteni föl, meg rostálni. A tiszta kása egy sütőteknőbe folyt, abbul sződtük ki szakajtóval zsákba, a zsákból meg ment a rostára. A rosta alatt vót egy nagy tiszta ponyva, arrul mög sződtük föl. Zsákba raktuk. Nagy szelelő rosta vót ez. Kellott, mert tele lönne *ondóval*, mindenféle gazzal. Nem löhetne használni.

A lovat gyerek hajtotta. Különböző sebességgel forgott a járgány az első, a második vagy a harmadik felöntéskor. Ha benn vótam is, tudtam, hogy a ló hogy mén. A motor nem tudja úgy hajtani mint a ló, mert a motor egyforma sebességgel hajtja mindig, összetöri a kását. De ha én a lóval megyek, előbb hajtom sebesebben, azután hajtom lassan, harmadszorra már egész lassan kell hajtani, hogy ne törje össze a kását. Ha száraz a köles, akkor pördül a hajából ki, akkor öleg neki két hajtás is. A *cimos kölest* többször föl kellett önteni, a *sárgát* nem annyiszor. A kásából kiválik a köles. Azt mondják, hogy *kölesös ez a kása*, ez nem jó, csinálja mög! Akkor fölöntöttük lassúbb hajtásra. Egyszerre egy vékával fért bele, egy súberral lehetett szabályozni, hogy vékonyabban vagy vastagabban folyjon a köles.”

A korábbi részeknél utaltunk rá, hogy Szabadszállás gazdálkodását ugyan nagymértékben meghatározták a tradíciók, de éppen földrajzi fekvésénél, közlekedési előnyeinel és nyitottságánál fogva alkalma volt az újításokra. Fogékonysága meg is teremtette ezeket a feltételeket. Századunkra nagy változások következtek be a gazdálkodásban, az állattartás külterjes jellegének a visszaszorulásával részben intenzív ágazat lett ez is, másrészt a szőlő, gyümölcs és zöldségkultúrája révén bekapcsolódott a kiskunsági piaci rendszerbe, amelyik régebben is, de napjainkban is megteremtette a gazdaságok működésének a feltételeit. Befejezésül egy nem tipikus életutat végigkövetve az új lehetőségek iránti nyitottságot szeretnénk érzékeltetni. Papp Kálmán elbeszélése alapján kiviláglik előtűnik egy vállalkozó kedvet és tudást összesűrítő család útja. A pályáiv gazdag kibontásához a magam gyűjtése mellett felhasználtam Bodor Géza gondos gyűjtéseit is⁴¹ akinek ezúton is köszönetet mondok az anyaga önzetlen átadásért.

„Az apámról kezdem az életem, mert ott kezdődött, hogy paraszt családba születtem Kunszentmiklóson. Az apám Papp Ferenc vót, 1897-ben halt mög, én 1892-ben születtem. Öt éves vótam, mikor möghalt az apám. Egy kicsit el is fogódom mikor erről beszélek, mert hiányzott az apám. Ötéves koromban álltam a 26 éves korban négy gyermekkel özvegyön maradt roskadozó anyám mellett az apám koporsójánál.

⁴¹ Bodor Géza alapos kiegészítő gyűjtéssel járult hozzá az addig ismert kép árnyaltabbá tételéhez. Gyűjtésének önzetlen rendelkezésre bocsátásáért ezúton is köszönetet mondok.

Az apám kiváló gazda vót, mert neki mán az 1890-es években vót járgányos cséplőgépje. 36 hold földje vót az apámnak, azon gazdálkodott. Kitűnő, gyönyörű lovai vótak, remonda csikókat nevelt. Mindig három lova vót neki, avval dógozott. Cséplőgépe, vetőgépe vót, evvel vetötte a gabonát. Nem az vót a szokás, mint itt más parasztoknál, hogy egy abroszt a nyakokba akasztottak, oszt kézzel szórták a föld tetejire a búzát. Az apám azt mondta, hogy új nem az égi madaraknak akarja vetni a búzát, hanem kenyeret akar. Vót szecsckavágója, gabonatisztító triőrje, szóval minden kisgazdának való felszerelése. Én azt mind örököltém is.

Négyen vótunk mink testvérek. Az anyám 26 évesen maradt özvegyen, nem ment férjhez, mert azt mondta, hogy négy gyereket nem ad idegen kézre. Ő nevelt bennünket. Mikor 16 éves vótam, akkor kezdtünk el gazdálkodni. Édesapámék gazdálkodását az jellemezte, hogy rendkívül sokat adtak a szépségre. Nem nézték mindig azt, hogy az mennyibe kerül, hanem azt, hogy az optimális munkát kapjon. Ha nem is hajtott hasznot a családnak, de annak szépnak kellett lenni. Olyan kis bemutató gazdaság vót az annakidején. A 36 hold földünket én igen kicsinyeltem mán gyermekkoromban is, mert egy 12000 holdas nagy gazdaság mellett nevelődtem, ez a gróf Vigyázó birtok vót. Sokat jártam oda dógozni is, ott láttam mindent, hogyan csinálnak, mert énnékem csak hat elemim van, én nem értem rá tovább tanulni.

Én gyermekkoromban kukoricabordóból csináltam ökröket, azzal játszottam. A bordó az amiről a levelet a tehén lerágja és ottmarad. De a gépeket is nagyon szerettem, mindig tisztítottam őket. Mikor kanászgyerök vótam, a disznókat őriztem, az vót a kívánságom, hogy az isten adja, hogy legyön neköm egy puskám. Annyi vót a vadliba, hogy 30-40 lépésre bevártak. A gépet úgy szeröttem, hogy az lött a kívánságom, hogy az isten adná, hogy lönne neköm cséplőgépöm. Lött cséplőgépöm is. A nagybátyám sógora Bernáth Imre mikor möghalt, megvöttem a cséplőgépét. Én azért mentem el inasnak, hogy vöhessek cséplőgépét.

13 éves koromban elmentem Pestre inasnak. Lakatosinasnak állottam, mert mozdonyvezető akartam lenni. Úgy gondolkotam, hogy ha négy felé osztjuk azt a 36 holdat, hát egynek semmi jut, inkább elmegyek, leszek mozdonyvezető. De az anyám mindig siratott, mert én vótam a legügyesebb közöttök. Minden második vagy harmadik vasárnap hazagyüttem, sírt mikor gyüttem, sírt mikor elmentem. Meguntam ezt az örökös sírást. Azt mondta, nem bánja, de ha felszabadulok, jöjjelek haza. Abba belenyugszik, hogy legyek inas, de ha felszabadulok, jöjjelek haza. Azt mondtam, jól van édesanyám, én hazajövök, de utána vizsgázni akarok gőzgép kezelésből is, és ha erőnk lesz hozzá, nekem vegyünk egy cséplőgépet. Az anyám rendkívül szorgalmas, ügyes asszony vót, sok baromfit nevelt, és pár száz libánk is vót. Segítséggel megtömté, kocsiival vitték Pestre. Úgyhogy pénze vót az anyámnak. Megígérte, hogy egy jó karban lévő, használt cséplőgépet veszünk.

1915-ben ez sikerült. Az én nagybátyámnak Bernát Imre vót a sógora, annak vót egy jó magyar állami cséplőgépe. Mán életibe a gépésze vótam a nagybátyám

sógorának. Mondtam is neki, hogy igön szeretném ezt a gépet megvönni. – Öcsém, én már beteg vagyok nem veszködök vele, majd neked adom. Úgyhogy mikor meghalt 1915-ben 2000 koronáért megvettük ezt a cséplőgépet. Ahogy betöltöttem a 18. évemet levizsgáztam, és mikor meglett a gép, kijártam bércséplésre. 20 éves koromban már saját cséplőgéppel cséplöttem.

9 %-ért cséplötünk, 4,5 % vót az embereké, 4,5 % az enyém. Én adtam az üzemanyagot is, a szenet, olajat, én vótam a gépész. Éngem nem fizettek ezek az emberek, mert én a saját géppel cséplöttem. Kunszentmiklóson vót ez, még talán él közülük néhány. Rendkívül szerettem őket, ők is szerettek engem. Jó bandánk vót. Örömmel cséplöttem. 16 nyáron jártam ki cséplölni. Lovakkal, ökrökkel húztuk tanyáról tanyára. A gazdák közösen összeállottak, úgy húzták arrébb a gépet. A munkásokat én adtam, arra nem vót gondjuk. A mi tanyánk körül kezdtem a cséplést, úgy mentünk tovább. Híre mönt. Én nagyon lelkiismeretösön cséplöttem, ennek híre vót, annyit cséplöhettem, amennyit akartam. Vártak is rám. Ha idegen gép vót a szomszédban, nem adták oda, megvárták az én gépetem.

24 éves koromban bevonultam katonának 1914 október 15-én. A 38. gyalogezrednél szolgáltam. Mikor kiképeztek, utána a szakmunkásokat kiszedték. Énnekem is ott vót a bizonyítványom, a munkakönyvem, a vizsgabizonyítványom. A bevonuláskor elvittem, mert akkor már hallottam, hogy gépészi szabadságot adnak jövőre. Már 14-ben 15-ben is így vót. Beosztottak engem a szakmunkás századhoz... Mindön esztendőben itthon vótam, mert májusban szabadságoltak bennünket. Vót egy hadügyminiszeri rendelet, hogy a gépészeket májusban még a frontrul is hazacngedték, mert nagy szükség vót a gépészekre.

1918 május 5-én jöttem haza cséplési szabadságra, én katona többet nem vótam. Másik évben kikaptam a katonakönyvemet is. Egyébként október elsején kellett mindig visszamenni a gyárba.

Mikor a háborúból hazajöttünk, az öcsém rokkant lett, a jobb kezire sebesült 75 %-ban. Azírt gazdálkodtunk. Megbeszéltük az anyámmal meg az öcsémmel mikor leszerelt, hogy mi nem hagyjuk el egymást, hanem közösen gazdálkodunk. Vót az apámnak egy régi embere Bán István, mikor mink katonák lettünk, az anyám kihúta, hogy segítsen. Aratónk is vót, most meg minden munkát elvégzett. Vót két fias kancalovunk, négy gyönyörűszép szimentáli tehenünk – onnan vót az uradalombul, mert az uraság megengedte, hogy a szomszédok a teheneiket az új bikájával földöztessek – onnanvaló volt több jószágunk – disznók, tehenünk. Ezt hagytuk mink itthon, meg a sok aprójószágot. Az anyám nem adta el, hanem gazdálkodott avval, az öreg Bán Istvánnal. Mikor nem vót ölég az a munkára, akkor a községtől egy foglyot kért, egy szerb foglyot. Boldizsárnak hitták. Mikor mink hazajöttünk, minden jószág megvót, sőt még több is. Annyi pénzt keresett az anyám a háború idején, hogy én elmöntem a Hortobágyra 1919 tavaszán, ott vettem 100 darab nagyon szép anyabírkát, fésüs merinót. A legszebb birkák vótak a falkában, amit ott megvettünk.

Kicsi vót nekünk a jutott föld. 1919 őszi a szomszédunkban a Bóhm-féle birtok – amelyet a kiskőrösi Schwarcz Sándor és Mór vett meg – kiadó vót haszonbérbe. Mink ezt a 350 holdat az anyámmal meg az öcsémmel kivettük, mert megbeszéltük, hogy közösen csinálunk mindent. Akkor már a birkánk is szaporodott. A néném férjhez ment, Homokszentlőrincen vót állomásfelügyelő a férje. A kisebbik öcsém meg elment Harasztira hentesinasnak, az hentes- és mészáros lett. Ők mind a ketten megkapták a részüket, mink pedig az öcsémmel eladtuk a 18 holdunkat és beinstruáltuk a bérletbe, mert nem vót annyi pénzünk, hogy a szükséges dolgokat beszerezzük. Akkor a legkorszerűbb gépeket vettük, mert tudtam, hogy csak így lehet csinálni.

A bérletünk középkötött talaj vót. Szentmiklós határában vót ez a birtok, Szilaspuszta vót a neve. Kitűnő, jó föld vót. Kitűnő öt kataszteri hold szőlőjében 160-180-200 hektó borunk is megtermett évenként. Ott ügön szeretünk gazdálkodni, de nem adták ide haszonbérbe ezek a Schwarczok, mert a fiúk gazdasági iskolába járt, akkor végzett, átvette a gazdálkodást. De ezalatt a négy év alatt nekünk sok jószágunk lett, mert Bonyhárdul is hoztunk 12 darab nagyon szép tehenet az öcsémmel, meg magunk is neveltünk, úgyhogy vót egy kis tehenészetünk. Nem tudtunk mit tenni, onnan be kellett jönni. Solton Hetényi Gyulának kiadó vót egy 600 holdas birtoka, azt vettük ki haszonbérbe. Papp László és Kálmán – így szerepelt a gazdálkodásunk. Anyánk meg gyött velünk mindig.

Nálunk nagyon fontos termény vót a cukorrépa. Igön szeretünk: 10 hold cukorrépát termeltünk. Csak azért ilyen keveset, mert 14 kilométerre vót hozzánk a legközelebbi vasútállomás. Mivel mink 1919-től termeltünk cukorrépát, 1923-ban lejött hozzánk a gyártul Oppenheimer Miksa, a gyár cégvezetője. 200 mázsán fölül is termeltünk holdanként, ez kimagasló eredménynek számított. Azért jöt le, hogy rábeszéljen bennünket: nagyobb területen termeljünk. Azt mondtuk, hogy termelünk mink többet cégvezető úr, csak kikötéssel. Gróf Nemes 6000 holdas birtoka vót a szomszédunk, 3 kilométerre, odáig nyúlt Dunaegyházáról mezei vasút – hogyha rákapcsolnak minket is arra a mezei vasútra, meg a pusztában vót két nagy istálló, abba is bevézetik a vasutat, meg adnak nekünk 600 méter hordozható vágányt, akkor termelünk 50 hold répát. Addig nem ment el, míg meg nem győzött bennünket, 75 hold lett. Mindent megígért, amit kértünk, mondta, hogy mit kívánnak még az urak? – Mondtam, hogy nem akarunk a szívességével visszaélni, úgyhogy egy kombinált vetőgépet kértünk tőle. Azt is egy szóra megadta. Kühne típusú kombinált vetőgép vót. Úgyhogy mink istállótrágyával, műtrágyával termeltük a cukorrépát. Öntözni nem tudtuk, nem vót erre lehetőség.

Lőtt 3 kilométer stabil vasút és lett a 600 méter hordozható, és az istállókba is bevezették. Megkaptunk 28 darab tiszta új lórét, az Orenstein és Koppel gyár küldte nekünk amivel szállítottuk a cukorrépát. Játék vót ezután nálunk a cukorrépa termelés, mert megvót hozzá a jó felszerelés. Mink nem hordtuk szekérral a répát le a földről, hanem a répa földről is vasúton hordtuk le a répát. Egy táblába vetettük mindig a 75 holdat, mert nagyon szép beosztású gazdaság vót ez, téglalap alakú és nyolc

táblára vót osztva, kisebb-nagyobb vót közöttük. – Vótak kétkerekű billenős kordék, egy köbméter répa fért rá. Fölhányták rá villával az embörök, a bérös meg odaállt a repülővágányhoz a répa földön, odafordította a lóréhoz a kordét, kikapcsolta az akasztóját, beleborult a répa. Hozzá se kellett nyúlni kézzel. Korszerűen gazdálkodtunk.

Munkás annyi vót nálunk mindig, amennyit akartunk. Főként kiskőrösiek dolgoztak nálunk a répaegyelésen, mák termelésen, mert sok mákot is termeltünk, és sok spenótot, sóskát is. 33 évig szállítottunk Pestre a Nagyvásártelepre meg a Hallerpiacra. Vót úgy, hogy 60 munkás is dógozott nálunk. 25-30 lány a tavaszi szezonban nálunk dógozott. Azok kéthetenként mentek haza, ott vót a szállásuk minálunk. Főtt ételt is ott kaptak.

A Nagyvásártelepre kezdtünk szállítani. Hamar lett ismeretség. Volt ott egy nagykereskedő, Kompanovicsnak hitták. Az vót nekünk a bizományosunk. Mink annak a nevre küldtünk minden árut: spenótot, sóskát, sárgarépát, gyökeret. Még Csehországba is szállítottunk. Itt a vasúton raktuk be jegelve.

Jól jártak evvel a körülöttünk lakó gazdák, mert mindegyikre ráragadt a spenótermelés. Följárogattak Pestre a piacra, nagy kosarakban vitték fel az árujukat, ott eladták.

Mikor Solton gazdálkodtunk, bejártunk ide Szabadszállásra is. Én 34 éves vótam mikor megnősültem, az öcsém meg 32. Bejárogattunk ide, mert az én bátyám itt is nevelődött, mert a bátyámnak másik anyja vót, az apámnak második felesége vót az anyám, annak itt vót a nagyapja Szabadszálláson, idevaló vót a bátyám. Ahhoz jártunk be. Annak jó ismeretése vót itt. A feleségem Fördös Judit, a húga meg Fördös Lídia vót, a bátyám mondogatta nekünk, hogy hajjátok, van itt ez a tiszta, jó gazda meg a tiszta jó lányok, miért nem nősültök mán meg, hiszen időben vagytok! – így oszt megismerkedtünk, el is vettük őket. Testvirek vótak a feleségeink is.

1933-ban járt le a solti bérletünk. 1927-ban nősültünk. Az anyósom azt mondta: Kálmán, minek szaggattyátok el magatokat azon a más főggyin – olyan régimódián beszült – hiszen van itt elég – vót nekik 220 hold főggyük. 33-ban, mikor lejárt a szerződésünk, a bérlet, otthagytuk, hazajöttünk. A tulajdonos még akarta tovább is hogy maradjunk, mert a 600 holdért 600 mázsa búzát meg az adóját vállaltuk, adtunk baromfit, disznót – drága bérlet vót ez! Idejöttünk aztán, ideadták az anyósék a földet, azután itt gazdálkodtunk. A Bacsó tanya 84 hold vót, a Csaplár tanya 60 hold. Ezt mint hozományt kaptuk. Mellette megvolt a régi földünk is. Az öcsémmel 33-ban osztottunk mög. A lánytestvérünket mikor férjhez mönt, elégtettük ki. Akkor a jószágot, gazdasági felszerelést osztottuk széjjel. Az öcsém a nagyobb 84 holdhoz még bérölt, én nem, csak a hatvan holdon gazdálkodtam. A Fördös földek a kunszentmiklósi határban vótak.

A gazdálkodást magunk szerveztük. Járattam 30 éven keresztül a Köztelek c. szaklapot, amelyet a Magyar Gazdasági Egyesület adott ki. Rengeteg tanulságos dolog volt belőle. Én is írtam bele, kaptam is tiszteletdíjat. Sokan okoskodtak, vitatkoztak.

Vót olyan gazdatiszt aki azt írta, hogy dobjuk az ekét az ócskavasba. Én arra írtam egy cikket. Máskor meg azt állították a böcs gazdatisztek, hogy nem jó előveteménye a búzának a szójabab. Én azt is megcáfoltam a Köztelekben, mert mink szójababot állandóan termeltünk. Tudtuk, hogy ez nagy fehérjetartalmú takarmány. Meg aki átvette a szójababot, az ingyen adott nekünk extrahált szójadarát. Az rendkívül fontos takarmány! Mink a fiatal állatoknak mindig adtunk 15 % szójadarát. Csontképző anyag van benne.

A cséplőgép tűzoltó pumpájával kimostam a szója tövirül a talajt, a rajta levő kis göböcsöket összegyűjtöttem mikor megszikkadt. Olyan rizksása nagyságúak vótak. Elvittem Szabadszálláson Vencel Lajos gyógyszerészhez, aki vadászczimborám vót. Kértem, hogy mérjed meg nekem, mennyi ebben a nitrogéntartalom. Mőgmondta, hogy egy négyzetölön mennyi van. Beküldtem ezt a Köztelekhez egy cikkben. Dr. Rottmayer János rovatvezető írt, kaptam egy papírt: Papp Kálmán Szabadszállás, írói tiszteletdíj 40 forint. – Tudtuk a lucernának is a tartalmát. Sokat tanultunk a Köztelekből. Volt a Magyar föld című lap. Annak vót egy rovata, hogy tanuljunk egymástól. Én is írtam abba is. Havi lap vót ez, meg is van!

Mások is tanultak sokat nálunk, akik itt dolgoztak. Körülöttünk mindenki jó gazda vót. Sőt amelyik cseléd mitőlünk elment – itt van S.Nagy István meg Kunszentmiklóson Harmat Zsigmond, saját gazdaságukban hasznosították amit tanultak. Svéd Nagy István kb. 12 évig vót nálunk, az édesapja S. Nagy József 24 évig első ember, munkavezető vót nálunk.

Egyszer, 1933-ban 224 mázsa mákot termeltünk 45 holdon. Máskor csak 5 hold volt. Hetényi Gyula solti földbirtokostól kivettük 6 évre Máriaházát. Ott 45 hold repce volt. Belevette a haszonbérleti szerződésbe, hogy ha majd lejárt a birtok, mi is tartozunk 45 hold repcét bevetni. Szép volt, de egy bogár beleccsett, nagyrészt kipusztította. Foltozni nem volt érdemes. Elhatároztuk, hogy valami kulturnövényt vetünk bele. Mőgszántottuk újra kétszer, bevetettük a következő februárban mákkal. A hatvani növénynemesítőtől hozattunk nemesített francia kék mákot. Itt egy tanyán vót daráló. Az udvaron levő lacikemencében szárítottuk a kukoricát. Fügőlegős daráló vót, nem fekvőköves, mert a fekvőköves daráló lisztre darál, a fügőleges daráló grízre. Ezen daráltuk le a kukoricát. Nem szénporral mint Farkasék, hanem kukoricával vetjük a mákot. A kukoricakását nem tudja a gép törni. Főlmöntem Pestre Kátaihoz az Erzsébet krt 86 szám alá. Vöttem ott rostát. Vittem föl egy kis acskóban mákot, mőgrostáltam, hogy melyik való a mákhoz. Később volt cséplőgépünk, akkora szitát vettünk, hogy ahhoz is jó volt. Ezzel csépöltük el a mákot. Ezt azért mondtam el, mert gondolkodni is köllött. A mákot azért kellett kukoricával vetni, hogy csak annyi keljen amennyi szükséges. Mákból csak annyit szabad elvetni, amennyit az ember meg akar kapálni. 10 centi hosszan 6 szem mákot köll vetni.

Mikor gazdálkodtunk én mindig vetőmagot termeltem. Ezt annyiból áll termelni mint a rendes gabonát. Azért meg többet is kapok. Vót olyan idő is, hogy 300

mázsza vetőmagot szállítottam a tárházba. A gazdáknak is adtam vetőmagot. Vártak a gépünkre a gazdák, hogy majd jön Papp Kálmán gépe, mert attul kapok vetőmagot is. Nem nyúzó áron, hanem azért, hogy várták az én gépemet. Ezért mindég adtam nekik vetőmagot.

Volt idő, amikor mink 28 féle vetőmagot termesztünk. Van nekem 8 oklevellem. Gyümölcsöt, sóskát, spenótot is termeltünk, meg sok cukorrépat.

30 darab fejős tehenünk volt, azonkívül volt növendék is. A tejet az OMTK-nak az Országos Tejszövetkezeti Központnak szállítottuk. Volt 400 darab anyabirkánk is. Januárban, februárban jó ára vót a csemegetúrónak. Mi kiválogattuk a legjobban tejelő birkákat, azokra előbb engedték a kost, úgyhogy mi már januárban tudtunk gomolyát szállítani az OMTK-nak. 140-150 darab birkával ilyen korán kezdtünk. Annak a kosbárányait pecsenyebáránynak eladtuk, a legjobb minőségű bárányt meghagytuk, mert mindig szelektáltuk a birkát. Két juhászt tartottunk, ők gondozták a 400 darab birkát, mert mindet fejtük is nyáron. Volt segítségük is, mert egyedül nem bírták volna kifejteni.

Gomolyát készítettünk ott nálunk a gazdaságban. Tőgymelegre felmelegítettük, az Andrássy úton vett ótóval – Geitner és Raus árulta ott ezt az ótót. Az anyám vezette ott ezt a részt, ő csinálta a gomolyát segítséggel.

Vót tejhűtőnk. Jéghidegre hűtöttük a tejet, este a pusztáról beküldtük ide Szabadszállásra. Akkor mán ez vót a legközelebbi állomás. Ez a birtok ide 8 kilométerre Kígyósháton van.

Neköm négy gyerököm van. Egyik Kálmán, az itt a Lenin tsz főmezőgazdája, többszörösen kitüntették. A másik fiam Lajosmizsén van egy 6000 holdas gazdaságnak a főmezőgazdája, főkertésze, a lányom meg itt háztáji agronómus. Egy lányom pedig az Aranyhomok tsz elnökének a felesége, otthon van, az ura nem engedte dolgozni. Én ezt tartom a legnagyobbnak, hogy van folytatása az életemnek, van aki tovább gazdálkodik. Én mögvyok ezzel elégedve, mert tényleg gyönyörködhetők a munkájukban. Gyönyörű gazdaság amit a fiam vezet. A gyerekek földszeretete a bölcsőnél kezdődött. Látták éntőlem is, mert én is szeretem a földet. 86 éves vagyok, de nem akarok nyugdíjba menni, mert amíg én a kapát elbírom, addig dolgozok. Nekünk mindig az volt, hogy termeljünk mindig többet, jobbat. Én magáért a földért szerettem dolgozni.”

A beszélgetés nagyrészét 1977 nyarán rögzítettük magnetofonszalagra, a másik részét 1984 tavaszán.

IRODALOM

- Baksay Sándor 1891: A Jászkunság, in: *Az Osztrák-Magyar Monarchia trásban és képben. Magyarország II*, 231–256.
- Baksay Sándor 1892: *Szederindák*, Budapest.
- Bél Mátyás 1975: A kunok és jászok avagy filiszteusok kerületei, ford. Illyés Bálint és Szóts Rudolf, in: *Bács-Kiskun megye múltjából I*, Kecskemét, 7–51.
- Erdei Ferenc é. n.: *Futóhomok. A Duna-Tiszaköz földje és népe*, Budapest.
- Fekete Lajos 1961: *A jászkunok története*, Debrecen.
- Fényes Elek 1851: *Magyarország geographiai szótára IV*.
- Für Lajos 1983: *Kertes tanyák a futóhomokon. Tájtörténeti tanulmány*, Budapest.
- Horváth Péter 1801: *Commentatio de initiis ac majoribus Jazigum et Cumanorum eorumque Constitutionibus*, Pest.
- Illyés Bálint 1975a: *Kedves kis hazánk*, Kunszentmiklós.
- 1975b: *Kiskunsági krónika*, Kunszentmiklós.
- Kiss József 1979: *A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején*, Budapest.
- Paládi-Kovács Attila 1979: *A magyar parasztság rétgazdálkodása*, Budapest.
- Pesty Frigyes 1978: *Jászkunság*, Szolnok.
- Takáts Sándor 1909: *Rajzok a török világból (Nyaralók, telelők)*, Budapest.
- Tálas István 1936: *A Kiskunság népi állattartása*, Budapest.

ANGABEN ZUR BEWIRTSCHAFTUNG VON SZABADSZÁLLÁS

BELLON TIBOR

Die Ortschaft liegt am westlichen Rande des Donau-Theiß-Zwischengebiets, wo sich das Hochwassergelände der Donau und der Sandrücken der Kiskunság treffen. Ihre Feldmark setzt sich teils aus bindigem Boden, aus wertvollen Äckern, Alkaliboden und urbar gemachten Sandgebieten zusammen. Der einstige Markt flecken war ein privilegierter Teil der Kiskunság. Die Arbeit zeichnet eine wirtschaftshistorische Skizze von dieser Gemeinde mit komplexer Bewirtschaftung.

Die komplexen naturgeographischen Gegebenheiten der Feldmark ermöglichten es, daß sowohl der Ackerbau als auch die Viehzucht jahrhundertlang eine maßgebende Rolle spielen konnten. Die Gemeinde hat eine umfangreiche Feldmark: beinahe 30.000 Morgen, von denen 75% bis Ende letzten Jahrhunderts als Wiese genutzt wurden. 1896 wurden die Gemeindeweiden privatisiert und verteilt. Zum selben Zeitpunkt begann auch die Umwandlung der sandigen Gebiete. Mit einer übermenschlichen Arbeit wurden diese Gebiete urbar gemacht und der Wein- und Obstanbau eingeführt. Diese Umwandlung in urbares Land war für den ganzen Sandrücken zwischen Donau und Theiß charakteristisch.

In der Bewirtschaftung von Szabadszállás sind zwei Etappen deutlich zu unterscheiden: Die erste kann auf eine jahrhundertlange Tradition zurückblicken. In dieser spielte der Ackerbau eine untergeordnete Rolle, maßgebend war die extensive Viehzucht auf den außerhalb liegenden Majoren, was vor allem Rind- und Schafzucht bedeutete. Die zweite Etappe begann am Ende des letzten Jahrhunderts: die Weiden wurden verteilt und für den Ackerbau genutzt, die extensive Viehzucht ging zurück, es begann die Arbeit an der Umwandlung der Landschaft und damit auch die Umstrukturierung der Bewirtschaftung. Mit dem Zurückdrängen des Sandes bildete sich die für diese Landschaft charakteristische Gartenkultur heraus. Die Rolle der Viehzucht nahm ab, die der Getreide- und Hackkultur wurde bedeutender.

In dieser Arbeit wird die traditionelle Viehzucht ihrer Bedeutung entsprechend abgehandelt. Ein besonderes Kapitel ist dem Anbau von Futterpflanzen gewidmet. - Der Getreideanbau ist ebenfalls bestimmend in dieser Gegend. Die abweichenden Besonderheiten in der Bewirtschaftung von Schwarzboden und Sand sowie die Techniken und Praxis des Anbaus werden mittels zahlreicher Pächtermini detailliert dargestellt. Abschließend möchte der Autor das bäuerliche Leben unseres Jahrhunderts und die wirtschaftliche Tätigkeit am Beispiel der Geschichte einer Bauernfamilie darstellen und dem Leser das Thema so näher bringen.